

Erfrechtelijke geschillen
Mr. dr. G.T.J. Hoff
Levensverzekering en erfrecht

Inhoudsopgave	
1.	Inleiding 1
2.	De sommen- en levensverzekering 2
3.	Partijen bij een levensverzekeringsovereenkomst 3
4.	De aanwijzing van een begunstigde 7
5.	Levensverzekering en erfrecht 10
5.1	Andere wettelijke rechten 10
5.2	Legitieme portie 11
5.3	Quasi-legaten 11
5.4	Vereffening 12
5.5	Gift 13
6.	Levensverzekering in de rechtspraak 13
6.1	Valt de uitkering uit een levensverzekering in de nalatenschap? 14
6.2	Uitleg van de begunstiging van een levensverzekering 14
6.3	Is de uitkering uit een levensverzekering een quasi-legaat? 17
6.4	Is de vergoeding van de verminderde waarde van de uitkering onredelijk? 19
7.	Fiscale aspecten van de levensverzekering 22
7.1	Inleiding 22
7.2	Voorkomen van heffing van erfbelasting 23
7.3	Hypotheek, levensverzekering en partnerverklaring 27
7.4	De levensverzekeringsfamilie 29
8.	Levensverzekering en zelfdoding 30

1. Inleiding

Een begunstiging bij een overeenkomst van levensverzekering die door het overlijden van de verzekerde tot uitkering komt, lijkt materieel sterk op een legaat (art. 4:117 BW). De levensverzekering en het legaat hebben enkele gemeenschappelijke kenmerken. Zo is de aanwijzing van een begunstigde bij een levensverzekering, evenals de aanwijzing van een legataris bij een uiterste wilsbeschikking, een eenzijdige en herroepelijke rechtshandeling. Deze rechtshandelingen kunnen bij leven van de verzekeringnemer en de erflater worden gewijzigd en herroepen. Beide rechtshandelingen zijn bedoeld om werking te hebben bij het overlijden van de verzekerde of de erflater. Om werking te hebben, wordt voor beide rechtsfiguren vereist dat de begunstigde onderscheidenlijk de legataris de aanwijzing of het legaat ook aanvaardt. Er zijn verder bijzondere parallellen aan te wijzen. Men kan daarbij

denken aan de plaatsvervulling die niet alleen bij de levensverzekering geldt (art. 7:967 lid 6 BW)¹, maar ook in het versterkerrecht (art. 4:12 BW). Bij de levensverzekering geldt een commoriëntenregeling in art. 7:967 lid 7 BW die lijkt op de regeling van art. 4:2 BW. Een andere parallel is de regeling van onwaardigheid (art. 7:973 BW versus art. 4:3 BW).

Verschillen tussen beide rechtsfiguren zijn ook aan te wijzen. Voor een levensverzekering zijn bij leven premies betaald en voor het afsluiten van een levensverzekering gelden geen formele vereisten, zoals een notarieel testament (vgl. art. 4:94 BW).

Na een nadere verkenning van de overeenkomst van levensverzekering en de wettelijke regeling daarvan in Boek 7 BW (§ 2 t/m 4) wordt ingegaan op de wijze waarop met levensverzekeringen in het erfrecht van Boek 4 BW wordt omgegaan (§ 5). Tevens passeren enkele uitspraken over levensverzekeringen de revue (§ 6).

De fiscale aspecten van levensverzekeringen vergen ook onze aandacht (§ 7). In de praktijk wordt de levensverzekering als een middel voor estate planning gebruikt. Bij ongehuwde partners kiest men vaak de constructie dat de ene partner als verzekeringnemer (en dus als schuldenaar van de premie) en begunstigde optreedt en de andere partner als verzekerde (een zogenoemd kruislings gesloten polis). Deze constructie kan ertoe leiden dat een uitkering van een levensverzekering vrij van erfbelasting is (art. 13 Successiewet). Bij gehuwde partners is dit fiscale voordeel alleen te behalen indien er huwelijkse voorwaarden zijn die een regeling omtrent de draagplicht van de premie inhouden, aangezien niets aan het vermogen van de verzekerde mag zijn onttrokken.

Ten slotte wordt ingegaan op de uitkeringsverplichting van de levensverzekeringsmaatschappij indien de verzekerde is overleden ten gevolge van een van het risico uitgesloten oorzaak, zoals zelfdoding (§ 8). Wat wordt in dit verband onder zelfdoding verstaan?

2. De sommen- en levensverzekering

In titel 17 (Verzekering) van Boek 7 (Bijzondere overeenkomsten) van het Burgerlijk Wetboek worden twee soorten verzekeringen genoemd: de schadeverzekering en de sommenverzekering (art. 7:925 lid 1 BW).² Sommenverzekering is de verzekering waarbij het onverschillig is of en in hoeverre met de uitkering schade wordt vergoed. Sommenverzekering is slechts toegelaten bij persoonsverzekering en bij verzekeringen die daartoe bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen (art. 7:964 BW). Persoonsverzekering is de verzekering die het leven of de gezondheid van een mens betreft (art. 7:925 lid 2 BW). De belangrijkste sommenverzekering is de levensverzekering. De levensverzekering wordt in art. 7:975 BW als volgt omschreven:

“Levensverzekering is de in verband met het leven of de dood gesloten sommenverzekering met dien verstande dat ongevallenverzekering niet als levensverzekering wordt beschouwd.”

¹ In de wettekst wordt gesproken van een sommenverzekering. Een levensverzekering is een bijzondere sommenverzekering (§ 2).

² Het nieuwe verzekeringsrecht is met ingang van 1 januari 2006 in werking getreden. Zie Kamerstukken 19 529 en 30 137. Titel 18 van Boek 7 BW ziet op de lijfrente.

Deze definitie van levensverzekering omvat alle soorten van (i) kapitaalverzekering, waarbij een vast bedrag wordt bedongen én (ii) renteverzekering, waarbij een periodieke uitkering wordt bedongen. Combinaties van kapitaal- en renteverzekering komen ook voor.

Het begrip sommenverzekering, waarbij een uitkering plaatsvindt bij een onder de dekking vallende gebeurtenis, omvat meer dan alleen levensverzekeringen. Zo kunnen sommenverzekeringen op enig moment uitkeren voor bijvoorbeeld studie- of pensioendoeleinden.

In dit onderdeel zal ik verder het begrip levensverzekering hanteren.

3. Partijen bij een levensverzekeringsovereenkomst

Bij een levensverzekeringsovereenkomst zijn verschillende partijen betrokken: (i) de levensverzekeraar, (ii) de verzekeringnemer, (iii) de verzekerde en (iv) de begunstigde (vgl. art. 7:965 BW). Deze hoedanigheden kunnen samenvallen. Van deze partijen worden begripsomschrijvingen in de wet gegeven, maar soms ook in verzekerings- of polisvoorwaarden. Zie voor een handzaam overzicht van polisvoorwaarden van de verschillende aanbieders: www.polisvoorwaardenonline.nl.

De *levensverzekeraar* sluit een overeenkomst van levensverzekering af met de verzekeringnemer. In de verzekerings- of polisvoorwaarden wordt de levensverzekeraar met wie de overeenkomst wordt gesloten veelal aangeduid met de term 'maatschappij' of de handelsnaam van de verzekeraar. In het Burgerlijk Wetboek wordt het begrip 'levensverzekeraar' niet nader omschreven.

De *verzekeringnemer* is de contractuele wederpartij van de verzekeraar bij het sluiten van de verzekering (art. 7:925 lid 1 BW). De verzekeringnemer kan door een schriftelijke mededeling aan de verzekeraar (a) zichzelf of een ander als begunstigde onder de overeenkomst van levensverzekering aanwijzen en (b) deze aanwijzing van een begunstigde herroepen of wijzigen (art. 7:966 lid 1 BW).

De *premieschuldige* is degene die op grond van de overeenkomst van levensverzekering de premie moet betalen.

De *verzekerde* is degene op wiens leven of gezondheid de verzekering betrekking heeft (art. 7:965 BW), ook wel het verzekerde lijf genoemd. In de regel staat de verzekerde (die niet tevens de verzekeringnemer is) verder buitenspel; hij kan geen rechten ontlenen aan de overeenkomst van levensverzekering die door de verzekeringnemer is gesloten. Indien de verzekering zijn overlijdensrisico afdekt, is zijn medewerking uiteraard wel vereist voor het invullen van een gezondheidsverklaring of het ondergaan van een medisch onderzoek.

De *begunstigde* is degene die tot het ontvangen van een uitkering is aangewezen (art. 7:965 BW). Onder het begrip 'uitkering' wordt niet alleen het verzekerd kapitaal begrepen, maar ook alle andere uitkeringen die de levensverzekeraar eventueel moet betalen aan de begunstigde (eveneens art. 7:965 BW). Te denken valt daarbij aan de uitkering van de afkoopwaarde van een levensverzekering (vgl. art. 7:981 en art. 7:983 BW).

De hier genoemde hoedanigheden kunnen - als gesteld - samenvallen. Zo kan een man op zijn eigen leven een verzekering sluiten ten behoeve van zijn vrouw. De man is dan verzekeringnemer en verzekerde, de vrouw is begunstigde. Mogelijk is ook dat de vrouw

op het leven van haar man een verzekering afsluit ten behoeve van zichzelf. De vrouw is dan verzekeringnemer en begunstigde, de man is verzekerde.

Soms is bij de overeenkomst van levensverzekering nog een *pandhouder* (veelal een bank) betrokken. Het recht op de uitkering wordt dan aan de pandhouder verpand tot meerdere zekerheid voor de terugbetaling van al hetgeen de pandhouder van de begunstigde bijvoorbeeld uit hoofde van een overeenkomst van geldlening te vorderen heeft.

Uitkeringen in of buiten de nalatenschap

Bij levensverzekeringen kan een onderscheid worden gemaakt tussen: (i) uitkeringen die buiten de nalatenschap om worden genoten en (ii) uitkeringen die in de nalatenschap of de (door het overlijden) ontbonden huwelijksgemeenschap vallen.

Leer van het zelfstandig recht

In het geval de begunstigde een ander is dan de overleden verzekeringnemer/verzekerde (een derde derhalve), zal de uitkering rechtstreeks van de verzekeringsmaatschappij, en dus buiten de nalatenschap om, door de begunstigde genoten worden. In dit verband wordt wel gesproken van de leer van het zelfstandig recht.³ De uitkering komt rechtstreeks uit het vermogen van de verzekeraar, en niet uit dat van de verzekeringnemer. Dat betekent dat de begunstigde de uitkering niet ontvangt als erfgenaam van de verzekeringnemer en ook niet als deelgenoot van een door de dood van de verzekeringnemer ontbonden huwelijksgemeenschap. Het recht op de uitkering vloeit rechtstreeks voort uit de overeenkomst van levensverzekering.

Het enkele feit van de aanwijzing als begunstigde onder een overeenkomst van levensverzekering levert nog niet een recht op de uitkering op. Het recht op de uitkering (onder de voorwaarden als vermeld in de polis) ontstaat door aanvaarding van de begunstiging (art. 7:969 lid 1 BW). Dat is alleen anders als de aanwijzing van de begunstigde onherroepelijk is geworden (art. 7:968 BW) (zie verder § 4).

Leer van het voor zichzelf bedongen recht

In het geval de overleden verzekeringnemer ook de begunstigde is, dan heeft hij de uitkering uit de levensverzekering voor zichzelf bedongen. De verzekeringnemer/begunstigde heeft in dat geval een voorwaardelijk recht op de uitkering. Het (voorwaardelijk) recht op de uitkering valt in de nalatenschap of de (door het overlijden) ontbonden huwelijksgemeenschap van de verzekeringnemer/begunstigde. In dit verband wordt wel gesproken van de leer van het voor zichzelf bedongen recht. Is de

³ HR 22 januari 1904, W. 8024 (weduwe Veldman). In dat geval sloot de verzekeringnemer op zijn eigen leven een levensverzekering met zijn echtgenoot als begunstigde. Tijdens zijn faillissement overlijdt de verzekerde. De curator heeft de begunstiging van de levensverzekering niet gewijzigd. De begunstigde echtgenoot verkrijgt de uitkering van de maatschappij krachtens een eigen recht. De schuldeisers van de verzekeringnemer/verzekerde kunnen niet aan die uitkering komen. Zie ook gerechtshof Den Haag 3 maart 2015, [ECLI:NL:GHDHA:2015:816](#) (§ 6.1) en rechtbank Noord-Nederland 2 maart 2016, [ECLI:NL:RBNNE:2016:881](#).

verzekeringnemer ook de begunstigde dan behoeft geen aanvaarding van de begunstiging plaats te vinden.⁴

Modaliteiten van levensverzekeringen

Bij levensverzekeringen valt een onderscheid te maken tussen verzekeringen die uitkeren bij overlijden en verzekeringen die uitkeren bij leven, al dan niet op een bepaalde datum. Ook komt het voor dat beide evenementen onder de dekking van de levensverzekering vallen (de zogeheten gemengde verzekering). Uitgekeerd wordt dan bij leven op een bepaalde datum of bij eerder overlijden.

Voorts kan worden onderscheiden tussen verzekeringen die zeker tot uitkering komen en verzekeringen waarbij dat niet het geval is (risicoverzekeringen). In het eerste geval heeft de verzekering naast een risico- ook een spaarelement. Dat spaarelement betekent dat de verzekering een bepaalde waarde vertegenwoordigt, die te gelde gemaakt kan worden (de afkoopwaarde).

Een ander onderscheid betreft de aard van de uitkering. Dat kan een vast bedrag zijn, een bedrag in termijnen of een rente. Een rente waarvan de duur mede afhankelijk is van het leven van de verzekerde, noemt men lijfrente (art. 7:990 BW). Is de lijfrente niet alleen van het in leven zijn van de verzekerde afhankelijk, maar ook in tijd beperkt, dan is sprake van een tijdelijke lijfrente. Een vaste rente is niet van een leven afhankelijk, maar duurt voort tot een bepaald tijdstip. Een lijfrente kan direct ingaan, maar kan ook later ingaan. Dan spreekt men van een uitgestelde lijfrente.

Modaliteiten van overeenkomsten van levensverzekering

Bij het aangaan van de overeenkomst van levensverzekering moet een onzekerheid bestaan die verband houdt met het leven of de dood van een persoon en die onzekerheid moet betrekking hebben op de duur van de premiebetaling of op de uitkering op grond van de overeenkomst van levensverzekering. Het is mogelijk dat de uitkering onvoorwaardelijk is en dus zonder meer plaatsvindt, maar dat bijvoorbeeld het tijdstip waarop de uitkering moet plaatsvinden onzeker is. De onzekerheid kan ook zijn gelegen in de hoogte van de uitkering of de duur van de premiebetaling.

De belangrijkste rechten die de verzekeringnemer toekomen, hangen samen met een aan de levensverzekering verbonden spaarelement. Dat spaarelement is aan de orde bij vormen van levensverzekering die stellig en dus zonder meer tot een uitkering leiden. De actuele waarde daarvan tijdens de opbouwperiode komt tot uitdrukking in de zogeheten afkoopwaarde. Die waarde kan de verzekeringnemer tussentijds te gelde maken door de verzekering (gedeeltelijk) af te kopen (art. 7:978 BW) dan wel de verzekering tot het bedrag van de afkoopwaarde te belenen (art. 7:979 BW).

Levensverzekeringen kunnen ook premievrij gemaakt worden. Het premievrij maken van een levensverzekering houdt in dat opgehouden wordt met het betalen van premie, maar dat de levensverzekering niet wordt afgekocht. De levensverzekering loopt in dat geval door tot en met de oorspronkelijke einddatum, maar met lagere verzekerde bedragen. Op een later moment zou men alsnog tot afkoop van deze levensverzekering kunnen overgaan.

⁴ Art. 7:968 en art. 7:969 BW missen in dit geval toepassing. In dit geval is niet een derde als begunstigde aangewezen.

Overeenkomstig de regeling van de erfrechtelijke onwaardigheid van art. 4:3 BW kan degene die onherroepelijk is veroordeeld ter zake dat hij de verwezenlijking van het risico opzettelijk teweeg heeft gebracht of daaraan opzettelijk meegewerkt heeft, geen rechten aan de overeenkomst van levensverzekering ontleen. Ingevolge art. 7:973 BW is deze bepaling van dwingend recht. Wel staat het de verzekeraar vrij om uitbreiding te geven aan de gevallen waarbij geen recht op uitkering bestaat.

Het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden oordeelde in zijn arrest van 29 september 2020, [ECLI:NL:GHARL:2020:7809](https://www.eclis.nl/GHARL:2020:7809), over de onwaardigheid van een echtgenoot om een uitkering uit een levensverzekering te kunnen ontvangen (de zogeheten Wageningse gifmoord).⁵

“De man maakt aanspraak op de uitkeringen die na het overlijden van erflaatster zijn gedaan. Uit de polis blijkt dat de man begunstigde is vanaf het moment van het overlijden van erflaatster. Dat zou betekenen dat hij terecht aanspraak maakt op de uitgekeerde bedragen. De erfgenamen en de vereffenaar hebben zich beroepen op de onwaardigheid van de begunstigde (hier: ‘de man’), als bedoeld in artikel 7:973 BW dat bepaalt: ‘Aan de overeenkomst kunnen geen rechten worden ontleend door degene die onherroepelijk veroordeeld is ter zake dat hij de verwezenlijking van het risico opzettelijk teweeg heeft gebracht of daaraan opzettelijk meegewerkt heeft.’

De man heeft erflaatster vermoord en is daarvoor onherroepelijk veroordeeld. Zijn begunstiging is afhankelijk van het risico van overlijden van erflaatster. De man heeft de verwezenlijking van dat risico opzettelijk teweeg gebracht door erflaatster te vermoorden. De man kan dus geen aanspraak maken op de bedragen die de vereffenaar van de verzekeraar heeft ontvangen. De aanwijzing van hem als begunstigde heeft geen gevolg. Van artikel 7:973 BW kan ook niet (in de polis) worden afgeweken (artikel 7:974 BW). Op de polis is niet vermeld wie de begunstigde is van de uitkeringen, indien de man geen begunstigde is. Het hof gaat ervan uit dat de uitkeringen in dat geval tot de nalatenschap van erflaatster behoren. Dat volgt uit artikel 7:967 lid 8 BW dat bepaalt: ‘Zolang geen derde als begunstigde is aangewezen, komt het recht op uitkering toe aan de verzekeringnemer. De verzekeringnemer wordt voorts geacht zichzelf als begunstigde te hebben aangewezen voor het geval dat geen aanwijzing van een derde als begunstigde gevolg heeft.’

De bedragen die zijn uitgekeerd maken deel uit van de banktegoeden die tot de ontbonden huwelijksgemeenschap behoren. Deze tegoeden met inbegrip van de bedragen die de verzekeraar heeft uitgekeerd maken deel uit van het vermogen in Nederland dat zal worden toegedeeld aan de erfgenamen zonder enige vergoeding van de overwaarde.”

Kruislings en niet-kruislings gesloten levensverzekeringen

In verband met estate planning is het van belang het onderscheid tussen een kruislings en een niet-kruislings gesloten overeenkomst van levensverzekering goed voor ogen te houden. Het onderscheid is van belang voor de heffing van erfbelasting op grond van de Successiewet (§ 7).

Bij een *kruislings* gesloten levensverzekering sluit de ene partner (verzekeringnemer X) een levensverzekering af op het leven van de andere partner (verzekerde Y) met zichzelf als begunstigde (begunstigde X). In dit geval worden de premies betaald door degene die ook de begunstigde van de uitkering is.

⁵ Zie tevens het onderdeel ‘Wil de ware erfgenaam opstaan?’.

Bij een *niet-kruislings* gesloten levensverzekering sluit de ene partner (X) een levensverzekering op zijn eigen leven (X) en wordt de partner (Y) als begunstigde aangewezen. In dit geval betaalt X de premies (verarming) en is Y de begunstigde van de uitkering (verrijking).

4. De aanwijzing van een begunstigde

De verzekeringnemer kan iemand aanwijzen als begunstigde van de overeenkomst van levensverzekering, bijvoorbeeld zijn echtgenoot of zijn kinderen. Op het moment dat de overeenkomst van levensverzekering tot uitkering komt, krijgt degene die op dat moment de begunstigde is de uitkering.

De aanwijzing van een begunstigde uit hoofde van een overeenkomst van levensverzekering vervalt, indien de begunstigde overlijdt vóórdat (i) hij de aanwijzing heeft aanvaard of (ii) een uitkering waarop de aanwijzing betrekking had, opeisbaar is geworden (art. 7:967 lid 1 BW). In de polis van de levensverzekering kan iets anders zijn bepaald.

Overlijdt de begunstigde vóórdat hij de aanwijzing heeft aanvaard (ad (i)), dan komt - als gezegd - de aanwijzing te vervallen. De uitkering komt dan toe aan degene die daarna op de polis is vermeld of, als deze vermelding er niet is, aan de nalatenschap van de verzekeringnemer.

Heeft de begunstigde de aanwijzing aanvaard en overlijdt deze daarna (ad (ii)), dan kan het zijn dat de erfgenamen van de begunstigde in de plaats van de begunstigde treden (plaatsvervulling), indien deze plaatsvervulling althans in de polisvoorwaarden is opgenomen.

De aanwijzing in hoedanigheid

Het is mogelijk dat een begunstigde in hoedanigheid wordt aangeduid (bijvoorbeeld "*mijn echtgenoot*" is de begunstigde van de levensverzekering). Is de begunstigde in hoedanigheid aangeduid, dan wordt de aanwijzing vermoed te zijn gedaan ten behoeve van hem die deze hoedanigheid bezit ten tijde dat de aanwijzing onherroepelijk wordt (zoals bepaald in art. 7:968 BW) (art. 7:967 lid 2 BW). Is de begunstigde zowel bij naam als in hoedanigheid aangeduid ("*mijn echtgenoot X*"), dan wordt de aanwijzing vermoed te zijn gedaan ten behoeve van de bij naam aangewezen begunstigde. In dat geval is de naam doorslaggevend, ook al bezit de betrokkene de aangeduide hoedanigheid niet meer.

In afwijking van de regel van art. 7:967 lid 2 BW strekt de begunstiging steeds ten behoeve van de begunstigde wiens aanwijzing door aanvaarding onherroepelijk is geworden, terwijl hij de in de aanwijzing aangeduide hoedanigheid bezat (art. 7:967 lid 3 BW).

De aanwijzing van de erfgenamen

Zijn de als zodanig aangeduide erfgenamen van de verzekeringnemer of van de verzekerde als begunstigten aangewezen, dan worden daaronder diegenen verstaan die als erfgenamen tot de nalatenschap zijn geroepen, *ongeacht* of zij haar hebben aanvaard (art. 7:967 lid 4 BW). Zij zijn tot de uitkering gerechtigd in dezelfde verhouding als waarin zij tot de nalatenschap zijn geroepen.

Dat het niet van belang is of deze erfgenamen de nalatenschap al dan niet hebben aanvaard, houdt verband met de leer van het zelfstandig recht (§ 3).

De aanwijzing van de nalatenschap

Is de nalatenschap van de verzekeringnemer of van de verzekerde als begunstigde aangewezen, dan komt het recht op uitkering toe aan de erfgenamen die de nalatenschap hebben aanvaard (art. 7:967 lid 5 BW). Zij zijn tot de uitkering gerechtigd in dezelfde verhouding als waarin zij in de nalatenschap delen.

De aanwijzing van de kinderen

Zijn als zodanig aangeduide kinderen als begunstigden aangewezen, dan worden daaronder hun afstammelingen bij plaatsvervulling (in het geval één van de kinderen is vooroverleden) begrepen (art. 7:967 lid 6 BW).

De blanco polis

De verzekeringnemer kan zichzelf of een derde als begunstigde aanwijzen (art. 7:966 lid 1 onder a BW). Heeft de verzekeringnemer noch zichzelf noch een derde als begunstigde van de uitkering aangewezen, dan pleegt de verzekering te worden aangeduid als een blanco polis. Voor dat geval bepaalt art. 7:967 lid 8 BW dat zolang geen derde als begunstigde is aangewezen, het recht op uitkering toekomt aan de verzekeringnemer. De verzekeringnemer wordt voorts geacht zichzelf als begunstigde te hebben aangewezen indien geen aanwijzing van een derde als begunstigde gevolg heeft (eveneens art. 7:967 lid 8 BW). Dit laatste geldt in afwijking van art. 6:255 BW, waarin een regeling is opgenomen voor het geval dat een beding ten behoeve van een derde geen gevolg heeft.

Commoriëntenregel

Indien een uitkering door de dood van de verzekerde opeisbaar wordt en deze verzekerde en een begunstigde derde gelijktijdig zijn overleden, dan wel indien beiden zijn gestorven en men niet kan weten wie het eerst is overleden, valt, tenzij van een andere bedoeling blijkt, de uitkering niet aan die begunstigde ten deel (art. 7:967 lid 7 BW). Zie art. 4:2 BW voor eenzelfde regel in het erfrecht.

Bevoegdheid van de verzekeringnemer tot aanwijzing van een begunstigde

Bij iedere levensverzekering is de verzekeringnemer bevoegd tot (i) het aanwijzen van een begunstigde en (ii) het herroepen of wijzigen van een niet-aanvaarde begunstiging (art. 7:966 lid 1 onder a en c BW).

Onherroepelijk geworden aanwijzing als begunstigde

In een aantal situaties kan de aanwijzing van een derde (een ander derhalve dan de verzekeringnemer) als begunstigde niet worden herroepen. Dit is het geval als de derde de aanwijzing heeft aanvaard (art. 7:968 onder a BW). De begunstiging kan ook niet meer

worden herroepen indien het risico door overlijden van de verzekerde is geëindigd (art. 7:968 onder b BW). Hetzelfde geldt indien de uitkering uit de levensverzekering opeisbaar is (art. 7:968 onder c BW), bijvoorbeeld aan het einde van de looptijd van de verzekering. De aanwijzing kan evenmin worden herroepen, indien het niet herroepbaar zijn voortvloeit uit de overeenkomst van levensverzekering (art. 7:968 onder d BW). Stel bijvoorbeeld dat de verzekeraar en de verzekeringnemer de afspraak hebben gemaakt dat de begunstiging na het overlijden van de verzekeringnemer niet meer gewijzigd kan worden in een geval dat er nog geen uitkering plaatsvindt omdat de in leven zijnde verzekerde een ander is dan de verzekeringnemer. De erfgenamen zouden na het overlijden van de verzekeringnemer in beginsel de begunstiging kunnen veranderen, maar dat zou in dit geval in strijd zijn met de tussen de verzekeringnemer en de verzekeraar gemaakte afspraken.

Wijziging van de aanwijzing als begunstigde

De verzekeringnemer heeft het recht een derde-begunstigde aan te wijzen. In dat geval is sprake van een beding ten behoeve van een derde (art. 6:253 BW). Hij kan deze begunstiging lopende de verzekering ook weer wijzigen, behoudens in geval van een onherroepelijke aanwijzing (vgl. art. 7:968 BW). Hetzelfde geldt indien de derde-begunstigde de aanwijzing aanvaardt door een tot de verzekeraar gerichte schriftelijke verklaring voorzien van een schriftelijk aan de verzekeraar kenbaar gemaakte toestemming van de verzekeringnemer (art. 7:969 BW). Het gevolg van aanvaarding door de begunstigde is tevens dat de verzekeringnemer de hem uit de levensverzekering toekomende rechten nog slechts kan uitoefenen met schriftelijke toestemming van de begunstigde (art. 7:972 lid 1 onder a BW).

Zoals hiervoor vermeld, heeft de verzekeringnemer van een overeenkomst van levensverzekering nog andere bevoegdheden dan aanwijzing van een begunstigde, zoals de bevoegdheid:

- a. de verzekering af te kopen (art. 7:978 lid 1 BW);
- b. de verzekering premievrij te maken (art. 7:978 lid 2 BW); en
- c. de verzekering bij de verzekeraar te belenen (art. 7:979 BW).

Deze bevoegdheden kan de verzekeringnemer naar eigen inzicht uitoefenen. In bepaalde gevallen heeft de verzekeringnemer daarvoor schriftelijke toestemming van een ander nodig. Dat is niet alleen het geval als de aanwijzing van een begunstigde is aanvaard en daardoor onherroepelijk is geworden (art. 7:972 lid 1 onder a BW). Dat is tevens het geval als er een beperkt recht rust op de voor de verzekeringnemer uit de overeenkomst voortvloeiende rechten dan wel op het recht op een uitkering (art. 7:972 lid 1 onder b BW). Te denken valt aan een pandrecht of een recht van vruchtgebruik. In beide gevallen is de verzekeringnemer voor uitoefening van deze bevoegdheden aangewezen op de toestemming van de begunstigde onderscheidenlijk de beperkt gerechtigde, tenzij de uitoefening van zijn rechten niet leidt tot wijziging van de rechtspositie van de begunstigde onderscheidenlijk de beperkt gerechtigde (art. 7:972 lid 2 BW).

5. Levensverzekering en erfrecht

In Boek 4 BW wordt op diverse plaatsen verwezen naar een sommenverzekering (welke term in deze paragraaf wordt gehanteerd, aangezien deze meer omvat dan alleen een levensverzekering (vgl. § 2)), zoals bij de andere wettelijke rechten, de legitieme portie, de quasi-legaten en de vereffening.

5.1 Andere wettelijke rechten

De zogeheten andere wettelijke rechten van afdeling 4.3.2 BW voorzien - kort gezegd - in de behoefte aan verzorging van onder meer de langstlevende echtgenoot als de erflater dat als gevolg van testamentaire beschikkingen heeft nagelaten.⁶ Het spreekt voor zich dat bij de vaststelling van de omvang van de behoefte van de langstlevende in het kader van de andere wettelijke rechten rekening moet worden gehouden met eventuele uitkeringen uit een sommenverzekering.

Art. 4:30 lid 7 BW (verzorgingsvruchtgebruik)

Bij de bepaling van de behoefte aan verzorging van de langstlevende echtgenoot wordt op hetgeen de echtgenoot toekomt, in mindering gebracht hetgeen hij had kunnen verkrijgen uit een sommenverzekering die door het overlijden van de erflater tot uitkering komt.

De verzorgingsbehoefte is mede bepalend voor het vestigen van een vruchtgebruik op andere goederen van de nalatenschap (het verzorgingsvruchtgebruik van art. 4:30 BW). De mogelijke uitkering uit een sommenverzekering komt (evenals een mogelijke erfrechtelijke verkrijging) in mindering op de verzorgingsbehoefte van de langstlevende echtgenoot.

Art. 4:35 lid 3 BW (som ineens)

Op de som ineens ten behoeve van de kinderen voor verzorging en opvoeding en voor levensonderhoud en studie komt in mindering hetgeen het kind van de erflater had kunnen verkrijgen krachtens een sommenverzekering die door het overlijden van de erflater tot uitkering komt.

Deze bepaling heeft dezelfde strekking als art. 4:30 lid 7 BW. Een kind kan een dergelijke verkrijging krachtens een sommenverzekering niet straffeloos verwerpen.

Art. 4:36 lid 2 BW (salaire différé)

Op de som ineens voor uitgesteld loon komt in mindering hetgeen het kind van de erflater (zoals omschreven in art. 4:36 lid 1 BW) krachtens sommenverzekering op het leven van de erflater verkrijgt of had kunnen verkrijgen, voor zover dat als een beloning voor zijn werkzaamheden kan worden beschouwd.

Ook deze bepaling heeft dezelfde strekking als art. 4:30 lid 7 en art. 4:35 lid 3 BW. De vermindering vindt in dit geval slechts plaats voor zover de desbetreffende verkrijging als een beloning voor de werkzaamheden van een rechthebbende kan worden beschouwd.

⁶ Zie daarvoor het onderdeel 'Over dwingend nooderrecht: de andere wettelijke rechten'.

5.2 Legitieme portie

Ook bij de vaststelling van de omvang van de legitieme portie van een legitimaris moet rekening worden gehouden met een mogelijke uitkering uit een sommenverzekering.

Art. 4:70 lid 3 BW (legitieme portie)

In verband met de toerekening op de legitieme portie van giften (welke toerekening een aftrek inhoudt) wordt met een gift gelijkgesteld hetgeen een legitimaris verkrijgt of kan verkrijgen uit een door de erflater ter nakoming van een natuurlijke verbintenis gesloten sommenverzekering die geen pensioenverzekering is en die door het overlijden van de erflater tot uitkering komt.

Deze bepaling stelt hetgeen een legitimaris verkrijgt of kan verkrijgen uit een sommenverzekering gelijk met een gift, ook al geschiedt dat ter nakoming van een natuurlijke verbintenis. Hoewel in een dergelijk geval civielrechtelijk geen sprake is van een gift wordt de aanwijzing als begunstigde voor de toerekening op de legitieme portie van het kind met een gift gelijkgesteld. De ratio van de regeling is gelegen in een gelijke behandeling van de kinderen. De regeling is beperkt tot de sommenverzekering die geen pensioenverzekering is.

Art. 4:66 lid 2 BW (legitieme portie)

In verband met de berekening van de legitieme portie wordt een waarderingsvoorschrift gegeven voor een gift die bestaat in de aanwijzing van een begunstigde bij een sommenverzekering. Die gift wordt in aanmerking genomen tot haar waarde overeenkomstig art. 7:188 lid 2 en 3 BW. Uitgangspunt daarbij is de waarde van de uit de sommenverzekering voortvloeiende rechten op uitkering.

5.3 Quasi-legaten

Een uitkering uit een sommenverzekering wordt door een derde-begunstigde buiten de boedel om genoten (leer van het zelfstandig recht (§ 3)). Ondanks dit gegeven doet een uitkering uit een sommenverzekering aan als een legaat, indien althans de uitkering verschuldigd wordt door het overlijden van de verzekeringnemer. De verzekeringnemer betaalde de verzekeringspremies, hetgeen zijn nalatenschap verkleinde. Schuldeisers van de erflater kunnen dan geconfronteerd worden met een niet-solvente nalatenschap, terwijl de begunstigde - buiten de nalatenschap om - wél een uitkering uit een sommenverzekering verkrijgt. Door de uitkering als een quasi-legaat aan te merken en het gegeven dat legaten pas uitgekeerd worden aan de legataris als alle andere schuldeisers van de nalatenschap zijn voldaan (art. 4:120 lid 1 BW), krijgen schuldeisers (waaronder ook de legitimarissen) via de executeur of de vereffenaar grip op de uitkering uit de sommenverzekering.⁷

⁷ Zie verder het onderdeel 'In the twilight zone van het erfrecht: de quasi-legaten van art. 4:126 BW'.

Art. 4:126 lid 2 onder b BW (quasi-legaat)

Een begunstiging bij een sommenverzekering wordt, voor zover de uitkering die door het overlijden van de verzekeringnemer verschuldigd wordt als een gift geldt, aangemerkt als een quasi-legaat.

De verkrijging uit een sommenverzekering wordt voor wat inkorting en vermindering betreft met een legaat gelijkgesteld (art. 4:126 lid 1 BW), met alle gevolgen van dien.⁸

Art. 4:127 BW (quasi-legaat)

Betreft de inkorting of de vermindering een begunstiging bij een sommenverzekering, dan heeft zij tot gevolg dat de begunstigde verplicht is tot vergoeding van de waarde van het ingekorte of in mindering komende gedeelte van de uitkering aan de gezamenlijke erfgenamen (of de langstlevende echtgenoot in geval van de wettelijke verdeling van de nalatenschap van art. 4:13 BW), voor zover dit niet, alle omstandigheden in aanmerking genomen, onredelijk is (zie voor voorbeelden § 6.4). Een begunstiging kan slechts ten behoeve van schuldeisers (waaronder een legitimaris) worden ingekort of verminderd binnen drie jaar nadat de begunstigde de prestatie heeft ontvangen.

De plicht van de begunstigde om (een deel van) de uitkering te vergoeden aan de erfgenamen of de langstlevende echtgenoot ingevolge art. 4:127 BW geldt slechts als de aanwijzing van de begunstigde als een gift geldt. Wordt de begunstigde aangewezen ter voldoening aan een natuurlijke verbintenis dan is hier (anders dan in art. 4:126 lid 2 onder a BW) geen sprake van een quasi-legaat.

5.4 Vereffening

Aan de vereffenaar worden instrumenten aangereikt om ten behoeve van de schuldeisers grip te krijgen op een buiten de nalatenschap om genoten uitkering uit een sommenverzekering.⁹

Art. 4:215 lid 5 BW (verhaal op sommenverzekering)

De door de erflater gesloten sommenverzekering zonder een onherroepelijk geworden aanwijzing van een derde als begunstigde kan in het kader van de vereffeningprocedure op vergelijkbare wijze als een sommenverzekering bij faillissement door de vereffenaar te gelde gemaakt worden. Een begunstiging die herroepelijk is, behoort namelijk tot de nalatenschap. Art. 22a Faillissementswet (Fw) is in dit geval van overeenkomstige toepassing. Hieruit volgt dat de vereffenaar het recht op het doen afkopen van de sommenverzekering en het recht om de begunstiging te wijzigen slechts kan uitoefenen, voor zover de begunstigde of de erfgenamen, of in het geval van de wettelijke verdeling van de nalatenschap, de langstlevende ouder, daardoor niet onredelijk benadeeld worden of wordt (art. 4:215 lid 5 BW j^o art. 22a lid 1 Fw; vgl. ook art. 4:127 BW). Onredelijke benadeling zal moeten worden aangenomen indien het een sommenverzekering met een verzorgingskarakter betreft.¹⁰ Zie § 6.4 voor enkele voorbeelden. Om deze rechten uit te

⁸ Zie het onderdeel 'Het wettelijke minimum in het erfrecht: de legitieme portie'.

⁹ Zie verder het onderdeel 'Vereffening van de nalatenschap'.

¹⁰ *Kamerstukken II*, 1994-1995, 22 969, nr. 20, p. 6.

oefenen, behoeft de vereffenaar de toestemming van de kantonrechter die daarbij zo nodig vaststelt tot welk bedrag deze rechten mogen worden uitgeoefend (art. 4:215 lid 5 BW j° art. 22a lid 2 Fw).

5.5 Gift

In Boek 7 BW wordt (behoudens in titel 17 (Verzekering)) ook in titel 3 (Schenking) naar een sommenverzekering verwezen.¹¹

Art. 7:188 lid 1 BW (gift)

De aanwijzing van een begunstigde bij een sommenverzekering wordt, wanneer zij is aanvaard of kan worden aanvaard, aangemerkt als een gift, tenzij zij geschiedt ter nakoming van een verbintenis anders dan een uit schenking (bijvoorbeeld in het kader van afspraken die bij echtscheiding worden gemaakt).

De gift ligt in dit geval besloten in de aanwijzing als begunstigde. Immers, door een ander dan zichzelf aan te wijzen als begunstigde stelt de verzekeringnemer de in de verzekering besloten liggende vermogenswaarde ter beschikking aan deze derde. Aldus vindt verrijking van de begunstigde plaats ten koste van het vermogen van de verzekeringnemer, die daarvoor premies heeft betaald. De uitkering is zelf geen gift, omdat deze ten laste van de verzekeraar komt. Als waarde van een gift door begunstiging bij een sommenverzekering geldt de waarde van de daaruit voortvloeiende rechten op uitkering (art. 7:188 lid 2 BW).

Bewind over het recht op uitkering

De verzekeringnemer kan het recht op de uitkering uit een sommenverzekering onder bewind stellen (art. 7:966 lid 1 onder b BW). Daarvoor is (dwingendrechtelijk (art. 7:974 BW)) vereist een schriftelijke mededeling van de verzekeringnemer aan de verzekeraar.

De uitkering op grond van een sommenverzekering kan ook tot de nalatenschap van de verzekeringnemer behoren. In dat geval is het voor de verzekeringnemer-erflater mogelijk om een testamentair bewind over het recht op de uitkering in te stellen (art. 4:153 e.v. BW).¹² De uitkering zal tot de nalatenschap van de verzekeringnemer behoren, indien (i) de verzekeringnemer als begunstigde is aangewezen, (ii) geen begunstigde is aangewezen (blanco polis) en (iii) geen van de aangewezen begunstigden de begunstiging heeft aanvaard (vgl. § 4).

6. Levensverzekering in de rechtspraak

Hierna volgen enkele uitspraken waarmee de plaats van de levensverzekering in het erfrecht verduidelijkt kan worden. Aan de orde komen uitspraken over de volgende thema's:

¹¹ Zie verder het onderdeel 'Schenking en erfrecht'.

¹² Zie verder het onderdeel 'Bescherming van het nagelaten vermogen met een testamentair bewind'.

- Valt de uitkering uit een levensverzekering in de nalatenschap, of niet?;
- Uitleg van de begunstiging van een levensverzekering;
- Is de levensverzekering een quasi-legaat en wat zijn de gevolgen daarvan?; en
- Is de vergoeding van de verminderde waarde van de uitkering aan de gezamenlijke erfgenamen in de gegeven omstandigheden onredelijk, of niet?

6.1 Valt de uitkering uit een levensverzekering in de nalatenschap?

Een bekend geschil dat partijen nogal eens verdeeld houdt, betreft de vraag of de uitkering uit een levensverzekering deel uitmaakt van de nalatenschap van erflater (vgl. § 2).

Als gevolg van het overlijden van erflater komt een levensverzekering tot uitkering. De weduwe van erflater is eerste begunstigde op de polis. De levensverzekering was verbonden aan een hypothecaire schuld. Deze hypotheekschuld had betrekking op een onroerende zaak die alleen aan erflater toebehoorde. De weduwe was naast erflater hoofdelijk aansprakelijk voor deze hypotheekschuld jegens de bank. In de hypotheekakte was een volmacht aan de bank opgenomen om namens haar de uitkering aan te wenden ter aflossing van de hypotheekschuld.

Bij arrest van 3 maart 2015, [ECLI:NL:GHDHA:2015:816](#), oordeelt het gerechtshof Den Haag dat de uitkering niet in de nalatenschap valt:

“Uit de polis van [een verzekeraar] volgt expliciet dat appellante als verzekeringnemer sub 1 de eerste begunstigde is bij het overlijden van erflater. Het recht van appellante sub 1 jegens de verzekeraar is ontstaan met en door het overlijden van erflater. De uitkering valt civielrechtelijk niet in de nalatenschap van erflater en is geen verkrijging krachtens erfrecht. In de hiervoor vermelde hypotheekakte heeft appellante sub 1 als schuldenaar aan de verzekeraar volmacht verstrekt om namens haar de uitkering aan te wenden om de schuld aan [de schuldeiser] te voldoen. Daardoor heeft appellante sub 1 een nalatenschapsschuld uit eigen middelen voldaan. De hypothecaire hoofdelijke schuld had betrekking op een onroerende zaak die uitsluitend in eigendom toebehoorde aan erflater. De hypothecaire geldlening diende in de onderlinge verhouding van appellante sub 1 en erflater derhalve geheel te worden gedragen door erflater en nadien zijn erfgenamen. Nu deze nalatenschapsschuld deels met vermogen is afgelost van appellante sub 1, heeft zij een vordering op de erfgenamen ter zake de uitkering van [een verzekeraar].”

Uit deze overweging volgt dat de weduwe een schuld van de erflater (art. 4:7 lid 1 onder a BW) heeft afgelost met eigen middelen. Door de voldoening van de schuld van een derde verkrijgt de weduwe een regresvordering op de nalatenschap (art. 6:10 BW). Ook is het mogelijk dat de weduwe gesubrogeerd wordt in (een deel van) de vordering van de schuldeiser jegens de nalatenschap (art. 6:12 BW). De weduwe kan dan ook zo nodig het hypotheekrecht uitoefenen dat bij subrogatie als een afhankelijk recht met de vordering mee overgaat op de weduwe.

6.2 Uitleg van de begunstiging van een levensverzekering

Overeenkomsten van levensverzekering moeten soms uitgelegd worden. Wat heeft de verzekeringnemer met een bepaalde begunstiging gewild of bedoeld?

In 1996 en 1997 heeft erflater twee levensverzekeringen afgesloten met een standaardbegunstiging. Daaronder wordt verstaan een op een formulier voorgedrukte begunstigingsvolgorde. Desgewenst kan de verzekeringnemer een andere begunstiging opgeven. In dit geval had erflater één levensverzekering bij Avéro met als begunstigden: de verzekeringnemer, zijn echtgenote, zijn kinderen en zijn erfgenamen. De andere levensverzekering bij Avéro Achmea kende als begunstigden: zijn weduwe, zijn kinderen en zijn erfgenamen.

De erflater is tweemaal gehuwd geweest en had na de laatste echtscheiding tot aan zijn overlijden een affectieve relatie met zijn partner. In zijn testament heeft hij zijn partner benoemd tot enig erfgenaam. Zijn twee kinderen, met wie erflater niet of nauwelijks nog contact had, heeft hij onterfd. Bepaald is verder in het testament dat de legitieme portie pas opeisbaar is bij het overlijden van zijn partner (vgl. art. 4:82 BW). In een aanvullend testament heeft erflater begin 2013 laten opnemen dat hij zijn partner tot enig erfgenaam heeft benoemd om fiscale redenen en om te voldoen aan een dringende verplichting haar verzorgd achter te laten.

De partner heeft de nalatenschap zuiver aanvaard en zij heeft aan de verzekeringsmaatschappij gevraagd om de twee levensverzekeringen uit te keren. De verzekeringsmaatschappij heeft daarop geantwoord dat zij uitkering zou doen aan de begunstigden overeenkomstig de polissen en vervolgens zijn de uitkeringen overgemaakt naar een derdengeldenrekening van het kantoor van de advocaat van de kinderen.

De partner is daarop een procedure begonnen waarin een verklaring voor recht is gevorderd dat zij moet worden aangemerkt als enige begunstigde met betrekking tot de levensverzekeringen en gerechtigd is tot de uitkeringen daaronder. De rechtbank heeft deze vordering van de partner afgewezen. In hoger beroep heeft het hof geoordeeld dat de uitkeringen aan de partner toekomen. Het hof heeft daartoe enerzijds overwogen dat de door de partner gestelde latere verklaringen en gedragingen van erflater niet meebrengen dat het ten tijde van de aanwijzing zijn bedoeling was om de partner als begunstigde aan te wijzen, maar dat het anderzijds naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is dat de kinderen zich beroepen op de aanwijzing als begunstigden. Daaraan heeft het hof onder meer ten grondslag gelegd dat gelet op de stellingen van partijen – bijvoorbeeld dat de erflater zijn partner zoveel mogelijk verzorgd wilde achterlaten en dat dit enkel effect zou hebben als dat ook kon worden bereikt door de uitkering uit de polissen – het gegeven dat de begunstiging van de kinderen niet is gewijzigd niet anders kan worden begrepen dan als een omissie.

In cassatie wordt er door de kinderen over geklaagd dat het oordeel van het hof innerlijk tegenstrijdig zou zijn. Immers, enerzijds oordeelt het hof dat de kinderen zich gelet op de redelijkheid en billijkheid niet kunnen beroepen op de aanwijzing als begunstigde, terwijl het hof anderzijds oordeelde dat uit de stellingen van de partner niet volgt dat het de bedoeling was van erflater dat de polissen ten gunste zouden komen van de partner. De Hoge Raad meent echter in zijn arrest van 6 juli 2018, [ECLI:NL:HR:2018:1102](#), dat deze oordelen van het hof niet met elkaar in tegenspraak zijn en wijst het cassatieberoep af met de volgende motivering:

“Bij de beoordeling van deze klacht wordt het volgende vooropgesteld. Het hof heeft (...) terecht tot uitgangspunt genomen dat het bij de uitleg van de aanwijzing van de begunstigde bij een sommenverzekering aankomt op de bedoeling van de verzekeringnemer ten tijde van de aanwijzing. Bij de vaststelling van die bedoeling dient,

zoals het hof (...) eveneens terecht tot uitgangspunt heeft genomen, mede te worden gelet op eventuele verklaringen en gedragingen van de verzekeringnemer buiten de schriftelijke mededeling op de voet van art. 7:966 lid 1 BW in verbinding met art. 7:974 BW, ook indien deze niet jegens de verzekeraar zijn afgelegd of hebben plaatsgevonden. (Vgl. HR 21 september 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW6728, NJ 2013/97) Ook latere verklaringen en gedragingen van de verzekeringnemer kunnen daarbij een rol spelen, voor zover zij kunnen bijdragen aan het vaststellen van de bedoeling van de verzekeringnemer ten tijde van de aanwijzing.”

In de aangehaalde uitspraak van 21 september 2012, [ECLI:NL:HR:2012:BW6728](https://www.eclinet.nl/HR/2012/BW6728), bepaalde de Hoge Raad dat art. 7:966 lid 1 en art. 7:974 BW dwingende bepalingen bevatten die voorschrijven dat bij een levensverzekering de aanwijzing van een begunstigde plaatsvindt door een schriftelijke mededeling, en dat is een constitutief vereiste. De strekking daarvan is onder meer om eenvoudig vast te stellen wie recht heeft op uitkering. Dat betekent dat het antwoord op de vraag wie als begunstigde is aangewezen, in beginsel moet worden gevonden in en door uitleg van deze schriftelijke mededeling. De aanwijzing van een begunstigde is een eenzijdige rechtshandeling. Met het eenzijdige karakter en de aard van de rechtshandeling strookt dat bij de uitleg daarvan in de allereerste plaats wordt aangesloten bij de bedoeling van de verzekeringnemer ten tijde van de aanwijzing. Daarnaast wordt bij de vaststelling van die bedoeling rekening gehouden met eventuele verklaringen en gedragingen van de verzekeringnemer buiten de schriftelijke mededeling, uit welke verklaringen en gedragingen die bedoeling mede kan blijken, óók als deze niet jegens de verzekeraar zijn afgelegd of hebben plaatsgevonden.

De Hoge Raad voegt daar in zijn arrest uit 2018 thans aan toe dat ook latere verklaringen en gedragingen van de verzekeringnemer daarbij een rol kunnen spelen, voor zover zij kunnen bijdragen aan het vaststellen van de bedoeling van de verzekeringnemer ten tijde van de aanwijzing.

Vervolgens gaat de Hoge Raad in op de vermeende tegenstrijdigheid tussen enerzijds het oordeel van het hof over de uitleg van de begunstiging en anderzijds over de onaanvaardbaarheid van het beroep op de begunstiging naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid.

“Het hof heeft (...) geoordeeld dat de door [de partner] gestelde (latere) verklaringen en gedragingen van erflater niet meebrengen dat het ten tijde van de aanwijzing zijn bedoeling was om [de partner] als begunstigde aan te wijzen. Het oordeel van het hof (...) komt erop neer dat die latere verklaringen en gedragingen wel tot de conclusie voeren dat erflater op een later moment (en tot aan zijn overlijden) de bedoeling had dat [de weduwe] als begunstigde van de levensverzekeringen zou gelden en dat hij in de veronderstelling verkeerde dat de uitkeringen daaruit aan [de partner] zouden toekomen, en dat het onder die omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is dat [de kinderen] zich op de aanwijzing als begunstigten beroepen. Deze oordelen zijn niet met elkaar in tegenspraak, zodat de klacht faalt.

Voor het overige komt het onderdeel tevergeefs op tegen het oordeel (...) dat het beroep op de begunstiging onder de levensverzekeringen van [de kinderen] in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Dit oordeel geeft geen blijk van een onjuiste rechtsopvatting en is voldoende gemotiveerd.”

Na de (voor de partner negatief uitgevallen) uitlegfase heeft het hof de latere verklaringen en gedragingen van de erflater betrokken bij de beantwoording van de vraag of, ondanks de uitleg dat de partner niet aangewezen was als begunstigde, de gevolgen van het beroep op de begunstiging van de kinderen in dit geval naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zijn.

6.3 Is de uitkering uit een levensverzekering een quasi-legaat?

Uitkeringen uit een levensverzekering kunnen een quasi-legaat zijn, die voor vermindering door de vereffenaar van de nalatenschap in aanmerking komt (art. 4:215 en art. 4:126 BW).

Erflater, die op 23 augustus 2004 is overleden, heeft bij testament van 5 juli 2004 zijn partner (waarmee hij een notariële samenlevingsovereenkomst had gesloten) tot zijn enig erfgenaam en tot executeur benoemd. Op zijn leven had erflater een sommenverzekering afgesloten met verzekerde bedragen van NLG 159.934 en NLG 25.952. Het polisblad vermeldt als begunstigden bij overlijden van de verzekerde: de erfgenamen van de verzekerde. De partner heeft de nalatenschap beneficiair aanvaard. De verzekeraar heeft de uitkeringen op de polis aan haar gedaan. Vervolgens hebben schuldeisers zich gemeld met een onherroepelijke uitspraak van de rechtbank Utrecht, waarin een vordering op de nalatenschap uit hoofde van een geldlening is toegewezen.

De rechtbank Utrecht heeft een derde tot vereffenaar van de nalatenschap van erflater benoemd, aangezien de schulden van de nalatenschap vermoedelijk de baten zullen overtreffen. In het geval de uit hoofde van de sommenverzekering gedane uitkeringen tot de nalatenschap zouden behoren, dan konden de uitkeringen mede worden aangewend om de schulden van de nalatenschap aan de schuldeisers te voldoen. Deze uitkeringen behoren echter niet tot de nalatenschap (leer van het zelfstandig recht, § 3).

De schuldeisers zijn vervolgens een procedure begonnen tegen de nalatenschap. Uitgangspunt daarbij is volgens het hof in appel dat de uitkering aangemerkt dient te worden als een quasi-legaat in de zin van art. 4:126 lid 2 onder b BW. Het gaat om een begunstiging bij een sommenverzekering, voor zover de uitkering die door het overlijden van de verzekeringnemer verschuldigd wordt, als een gift geldt. Ook geldt als uitgangspunt volgens het hof dat schuldeisers geen rechtstreekse aanspraak op vermindering van de uitkering uit de sommenverzekering als bedoeld in art. 4:127 BW hebben. De schuldeisers kunnen derhalve niet zelf de verminderingsverplichting inroepen.

Aan de Hoge Raad wordt met name de vraag voorgelegd of de partner in haar hoedanigheid van executeur en vervolgens vereffenaar van de nalatenschap verplicht was om (tijdig) de op haar rustende verplichting tot vermindering ter zake van de uitkering in te roepen, en of zij in de nakoming van die verplichting is tekortgeschoten. Het hof meende dat de vermindering van de begunstiging uit de sommenverzekering niet tot de taak van de partner als executeur behoort. In zijn arrest van 17 mei 2013, [ECLI:NL:HR:2013:BZ3643](#), oordeelt de Hoge Raad evenwel:

“De onderdelen (...) klagen terecht dat het hof aldus de taak van [de partner] als executeur te beperkt heeft opgevat. De executeur heeft op grond van art. 4:144 lid 1 BW onder meer tot taak de schulden van de nalatenschap te voldoen die tijdens zijn beheer uit de goederen van de nalatenschap behoren te worden voldaan. Tot die taak kan behoren dat de executeur legaten vermindert teneinde de andere schulden van de nalatenschap daaruit ten volle te kunnen voldoen (art. 4:120 BW). Dat geldt eveneens voor een door een sommenverzekeraar

gedane uitkering als de onderhavige (art. 4:126 lid 1 in samenhang met lid 2, aanhef en onder b, BW). Door te oordelen dat vermindering van de onderhavige begunstiging niet behoorde tot de taak van [de partner] als executeur heeft het hof derhalve blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting.

De hoedanigheid van [de partner] van executeur is gewijzigd in de hoedanigheid van vereffenaar toen zij de erfenis beneficiair aanvaardde (art. 4:195 en art. 4:149 lid 1, aanhef en onder d, BW). Ook de vereffenaar heeft tot taak de schulden van de nalatenschap te voldoen, en ook tot zijn taak behoort voor zover voor dat doel noodzakelijk dat hij legaten of uitkeringen als de onderhavige vermindert (art. 4:211 BW)."

De Hoge Raad verwijst de zaak naar het gerechtshof Den Haag om nader te onderzoeken of, en zo ja in hoeverre, de meer subsidiaire vordering van schuldeisers uit hoofde van onbehoorlijke vervulling van de taak van de partner als executeur en als vereffenaar voor toewijzing in aanmerking komt. Het hof was ten onrechte ervan uitgegaan dat de schuldeisers de partner slechts hadden aangesproken op haar functioneren als executeur. Schuldeisers stelden echter dat zij zich in appel ook hebben beroepen op de aansprakelijkheid van de partner als vereffenaar met een beroep op art. 4:184 lid 2 onder d BW. Deze bepaling is een uitzondering op de regel dat de beneficiair aanvaard hebbende erfgenaam niet verplicht is de schuld van de nalatenschap aan schuldeisers ten laste van het eigen vermogen te voldoen.¹³ Die uitzondering ziet op het geval dat de vereffenaar in de vervulling van zijn verplichting als zodanig in ernstige mate tekortschiet en hem daarvan een verwijt kan worden gemaakt. Daarvan zou sprake kunnen zijn, nu de partner niet bereid was over te gaan tot vermindering van de begunstiging. De schuldeisers kunnen bij honorering van het verwijt voor het niet-voldane deel van hun vordering op de nalatenschap verhaal nemen op het gehele vermogen van de partner, en niet slechts op de door haar ontvangen uitkeringen uit de sommenverzekeringen.

Na uitkering van een levensverzekering die als een quasi-legaat dient te worden aangemerkt, kan een door de rechtbank benoemde vereffenaar binnen een termijn van drie jaar tot terugvordering overgaan van het uitgekeerde bedrag voor zover dat nodig is om schulden als bedoeld in art. 4:7 lid 1 BW te voldoen. Zie hiervoor art. 4:126 lid 2 onder b j° art. 4:127 j° art. 4:216 BW. Deze termijn van drie jaar na de uitkering is een vervaltermijn. Zie daarvoor het vonnis van de rechtbank Rotterdam van 12 oktober 2022, [ECLI:NL:RBLIM:2022:7988](https://www.ecli.nl:RBLIM:2022:7988).

"[gedaagde] heeft op 28 september 2017 de uitkering van € 79.411,54 ontvangen en de door de rechtbank benoemde vereffenaar heeft eerst op 26 februari 2021 via het uitbrengen van de dagvaarding de uitkering in rechte teruggevorderd. Dat is niet binnen de vervaltermijn van artikel 4:216 BW. Doordat de vereffenaar deze vervaltermijn onbenut heeft laten verstrijken, is een eventueel vorderingsrecht van rechtswege vervallen. De omstandigheid dat de vereffenaar binnen de vervaltermijn van drie jaar [gedaagde] herhaaldelijk buiten rechte schriftelijk heeft gesommeerd tot terugbetaling van de ontvangen, leidt niet tot een ander oordeel. Een vervaltermijn immers kan niet gestuit of verlengd worden.

¹³ Zie verder het onderdeel 'Doet-ie-'t of doet-ie-'t niet? Over erfopvolging, zuivere of beneficiaire aanvaarding en verwerping van de nalatenschap'.

Evenmin is voldoende gesteld door de vereffenaar om het betoog dat het beroep van [gedaagde] op de vervaltermijn van artikel 4:216 BW naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is, te kunnen honoreren. [gedaagde] heeft telkens betwist dat zij tot terugbetaling van de uitkering gehouden zou zijn. Volgens haar was de uitkering uit de levensverzekering geen gift, maar diende deze ter nakoming van een natuurlijke verbintenis van erflater en is de uitkering ten goede gekomen aan het levensonderhoud van de kinderen (artikel 4:69 lid 1 onder a BW). De vereffenaar heeft na benoeming voldoende tijd gehad om [gedaagde] in rechte te betrekken.

De slotsom moet derhalve zijn dat de primaire vordering door de vereffenaar te laat is ingesteld en deze daarom moet worden afgewezen.”

6.4 Is de vergoeding van de verminderde waarde van de uitkering onredelijk?

Uit art. 4:127 BW volgt dat vergoeding van de waarde van het verminderde gedeelte van de uitkering uit een sommenverzekering aan de nalatenschap slechts aan de orde is, voor zover dat niet alle omstandigheden in aanmerking genomen, onredelijk is. Hoe wordt deze uitzondering op de vergoedingsplicht in de rechtspraak toegepast?

Erflater overlijdt plotseling, terwijl hij nog in een echtscheidingsprocedure verwickeld is. Hij heeft zijn twee kinderen uit een eerdere relatie tot enige erfgenamen benoemd. Bij het overlijden is één van hen nog minderjarig. De nalatenschap moet als gevolg van beneficiaire aanvaarding wettelijk vereffend worden. Een notaris is aangewezen als boedelnotaris (art. 4:197 lid 1 BW). Deze boedelnotaris heeft zich vervolgens tot vereffenaar laten benoemen (art. 4:203 lid 1 onder b BW, art. 4:209 lid 5 BW), en wel om zijn vereffeningskosten van ruim € 17.000 uit de nalatenschap te kunnen voldoen. De minderjarige is begunstigde van een levensverzekering op het leven van erflater, die voor het kind een nabestaandenlijfrente oplevert. Deze uitkering kan worden aangemerkt als een quasi-legaat (art. 4:126 lid 2 onder b BW).

De vereffenaar vordert vermindering en terugvordering van het quasi-legaat van de minderjarige (art. 4:127 BW). Het minderjarige kind verweert zich daartegen met de stelling dat dit onredelijk is vanwege het verzorgingskarakter van de verzekering. Het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden geeft de minderjarige daarin gelijk bij arrest van 24 juli 2018, [ECLI:NL:GHARL:2018:6788](https://www.eclii.nl/GHARL:2018:6788):

“Het hof gaat ervan uit dat de uitkering die door het overlijden van erflater verschuldigd is geworden als een gift geldt en dat de begunstiging van [de minderjarige] een quasilegaat is (4:126 lid 2 onder b BW). Dit heeft tot gevolg dat [de minderjarige] verplicht is tot vergoeding van de waarde van het in mindering komende gedeelte aan de vereffenaar, maar alleen voor zover dit niet, alle omstandigheden in aanmerking genomen, onredelijk is (artikel 4:127 BW en 4:216 BW). Deze beperking is opgenomen met het oog op een goede afstemming tussen het erfrecht en het verzekeringsrecht. In de parlementaire geschiedenis (Kamerstukken II 2000/01, 17 213, nr. 7, pag. 5-6) is daarover opgemerkt:

“De toevoeging van de aan artikel 4.3.3.14 lid 1 (hof: thans artikel 4:90 lid 1 BW) ontleende woorden «voor zover dit niet, alle omstandigheden in aanmerking genomen, onredelijk is» strekt ertoe de regels van erfrecht en verzekeringsrecht beter op elkaar af te stemmen. Daarvoor is reden, nu begunstigingen door sommenverzekering tijdens leven van de erflater niet door beslag of in faillissement of schuldsaneringsregeling uitgewonnen kunnen worden, wanneer zulks voor de verzekeringnemer of de begunstigde onredelijk benadelend zou zijn

(zie de artikelen 479p lid 1 Rv, 21a lid 1 en 295a lid 1 Fw). Van onredelijke benadeling in de zin van de genoemde bepalingen is met name sprake wanneer de begunstigen een verzorgingskarakter hebben. Door de wijziging wordt voorkomen dat een begunstiging die tijdens leven van de verzekeringnemer niet kon worden uitgewonnen, na zijn overlijden wèl kan worden uitgewonnen ten behoeve van schuldeisers en legitiarissen. Begunstigen door sommenverzekering zullen zo minder snel aanleiding geven tot inkorting of vermindering dan andere vermogensverschuivingen bij dode, welke via de nalatenschap lopen. Tevens wordt door de koppeling van het onredelijkheidscriterium, ontleend aan artikel 4.3.3.14 lid 1, aan het criterium «onredelijke benadeling» uit het verzekeringsrecht, bereikt dat bij begunstigen uit sommenverzekering met een verzorgingskarakter niet telkens vastgelegd behoeft te gaan worden - hetgeen ook thans niet pleegt te gebeuren - dat de begunstiging strekt ter nakoming van een natuurlijke verbintenis en derhalve geen quasi-legaat oplevert in de zin van artikel 4.4.2.7b lid 2 onder b (hof: thans artikel 4:126 lid 2 onder b BW).”

Het hiervoor genoemde artikel 21a Fw, thans vernummerd naar artikel 22a Fw, bepaalt dat het recht op het doen afkopen van een levensverzekering en het recht om de begunstiging te wijzigen in faillissement buiten de boedel vallen voor zover de verzekeringnemer of de begunstigde door afkoop of door wijziging van de begunstiging onredelijk wordt benadeeld. Uit de parlementaire geschiedenis (Toelichting) van het huidige artikel 22a Fw (Kamerstukken II 1994-1995, 22 969, nr. 20, p. 6) volgt dat onredelijke benadeling bij de uitwinning in faillissement door de curator zal moeten worden aangenomen indien het een levensverzekering met verzorgingskarakter betreft. Hierbij staat primair het belang van de begunstigde voorop. Ook indien de aanwijzing van een derde als begunstigde als een gift is aan te merken kan van onredelijke benadeling sprake zijn indien verzorgingsaanspraken van de begunstigde worden uitgewonnen.

Hieruit volgt naar het oordeel van het hof dat voor de vraag of is voldaan aan het onredelijkheidscriterium van artikel 4:126 lid 2 onder b BW doorslaggevend is of de begunstiging een verzorgingskarakter heeft. Het belang van de begunstigde staat daarbij voorop en gaat voor op de belangen van schuldeisers en legitiarissen. Van een verzorgingskarakter is niet alleen sprake indien erflater met de begunstiging uitdrukkelijk de verzorging van de begunstigde heeft beoogd, maar ook indien de begunstiging in de gegeven omstandigheden noodzakelijk blijkt voor de betaling van de kosten van studie en levensonderhoud van de begunstigde.”

Het hof is van oordeel dat de begunstiging van de minderjarige een verzorgingskarakter heeft. Zelfs als niet zou vaststaan dat de erflater zelf ook de verzorging van de minderjarige na zijn overlijden heeft beoogd door haar als begunstigde aan te wijzen - wat gelet op de strekking van de begunstiging te voorzien in een nabestaandenlijfrente in dit geval wel aannemelijk is - dan heeft volgens het hof nog te gelden dat de minderjarige deze lijfrente naar het oordeel van het hof nodig heeft om daarmee te kunnen voorzien in de kosten van verzorging en opvoeding en van studie (waaronder ook de mogelijkheid om na afronding van haar HBO-opleiding fysiotherapie zich verder te bekwamen in dierenfysiotherapie). Het hof vindt het daarom onredelijk de minderjarige te verplichten tot terugbetaling. Het belang van de minderjarige staat voorop en weegt in dit geval zo zwaar dat het belang van de vereffenaar als schuldeiser moet wijken.

Bij de kantonrechter van de rechtbank Rotterdam loopt het voor de begunstigde minderjarige zoon van erflater niet goed af blijkens de beschikking van 26 oktober 2020, [ECLI:NL:RBROT:2020:9650](#). De nalatenschap van de ongehuwde erflater is negatief. Erflater heeft een overlijdensrisicoverzekering (ORV) afgesloten. Het minderjarige kind van erflater is de begunstigde van de verzekering. Een notaris is door de rechtbank Rotterdam tot vereffenaar benoemd. De vereffenaar verzoekt de kantonrechter om een aanwijzing ex art. 4:210 BW. In zijn hoedanigheid van vereffenaar wenst de notaris een zodanig bedrag ten laste van de uitkering uit de ORV te ontvangen dat de schulden van de nalatenschap (hypotheekschuld en andere schulden) betaald kunnen worden. De verzekeraar wil wel meewerken, maar alleen als de moeder hiervoor toestemming geeft. Omdat de moeder geen toestemming geeft, heeft de notaris om een aanwijzing van de kantonrechter verzocht.

De kantonrechter oordeelt in de eerste plaats dat bij de aanwijzing als begunstigde sprake is van een gift (art. 7:188 lid 1 BW):

“Naar het oordeel van de kantonrechter is onvoldoende door [de moeder] aangetoond dat erflater de verzekering enkel heeft afgesloten om [de minderjarige zoon] verzorgd achter te laten (ter nakoming van een natuurlijke verbintenis) en dat geen sprake is van een gift. De verzekering is namelijk eerst twee jaar na de geboorte van [de minderjarige zoon] afgesloten omdat erflater een huis had gekocht. [de minderjarige zoon] was daarnaast niet de eerste begunstigde van de verzekering, maar dat was erflater zelf en vervolgens zijn echtgenote en daarna pas [de minderjarige zoon]. Gelet hierop zijn er onvoldoende aanwijzingen om te oordelen dat de verzekering niet enkel uit vrijgevigheid richting [de minderjarige zoon] is afgesloten. (...) Dit betekent dat het ervoor wordt gehouden dat de overlijdensrisicoverzekering een gift is.

Nu de overlijdensrisicoverzekering is aan te merken als een gift valt deze onder artikel 4:126 lid 2 BW en is dus sprake van een quasi-legaat. Het gevolg hiervan is dat de overlijdensrisicoverzekering wat betreft de regels van vermindering en inkorting gelijk wordt gesteld met een legaat. De overlijdensrisicoverzekering van [de minderjarige zoon] komt daarom voor vermindering in aanmerking.

Nu sprake is van een quasi-legaat heeft [de notaris] zich terecht op het standpunt gesteld dat hij als vereffenaar recht heeft op een bedrag ten laste van deze uitkering om de schulden van de nalatenschap te voldoen. Op grond van artikel 4:120 BW moet de vereffenaar immers het quasi-legaat verminderen om de schulden van de nalatenschap te betalen.”

In de tweede plaats oordeelt de kantonrechter dat de vermindering in de gegeven omstandigheden niet onredelijk is:

“Niet in geschil is dat erflater niet uitdrukkelijk heeft verklaard dat met de begunstiging de verzorging van [de minderjarige zoon] was beoogd. De kantonrechter is voorts niet gebleken dat de uitkering vanuit de overlijdensrisicoverzekering noodzakelijk is voor de betaling van de kosten van studie en levensonderhoud van [de minderjarige zoon]. [De moeder] heeft niet, althans onvoldoende, gesteld dat zij onvoldoende middelen heeft om in het levensonderhoud van [de minderjarige zoon] te voorzien. [De moeder] heeft immers zelf een baan en had volgens de door haar overgelegde belastingaangifte een belastbaar inkomen in 2019 van € 30.692,-. Daarnaast ontvangt [de minderjarige zoon] blijkens de door [de moeder] overgelegde uitkeringsspecificatie van Nationale Nederlanden van juni 2020 ook

maandelijks een nabestaandenpensioen ten bedrage van € 662,- bruto per 1 januari 2019 en heeft [de moeder] ter zitting verklaard dat zij een spaarrekening heeft voor [de minderjarige zoon]. Voorts is het de verwachting dat niet de gehele uitkering van [de minderjarige zoon] zal worden verminderd, maar dat er nog een bedrag voor hem overblijft wanneer de schulden voldaan zijn. Dat bedrag is afhankelijk van de prijs waarvoor de woning van erflater verkocht wordt. [de moeder] heeft onvoldoende onderbouwd dat dit samen met haar inkomen en het nabestaandenpensioen van [de minderjarige zoon] onvoldoende is voor de betaling van de kosten van studie en levensonderhoud van [de minderjarige zoon]. Het is daarom niet onredelijk dat [de moeder] wordt verplicht om aan de vermindering mee te werken."

Op basis hiervan geeft de kantonrechter een aanwijzing ex art. 4:210 BW ter zake van de vereffening van de nalatenschap van erflater. De notaris kan met die aanwijzing duidelijkheid verschaffen aan de schuldeisers. De aanwijzing van de kantonrechter luidt:

"de aan [de minderjarige] toekomende uitkering uit de overlijdensrisicoverzekering van erflater bij Interpolis is een quasi-legaat, dat voor vermindering door de vereffenaar in aanmerking komt. Dit betekent dat [de notaris] ingevolge artikel 4:216 BW tot vermindering van dit quasi-legaat kan overgaan. [de belanghebbende moeder] is op grond van artikel 4:127 BW verplicht om mee te werken aan de vermindering van de uitkering, omdat deze niet onredelijk is."

7. Fiscale aspecten van de levensverzekering

7.1 Inleiding

Overlijdt een persoon en komt ten gevolge van zijn overlijden een levensverzekering ten behoeve van een ander (een derde-begunstigde) tot uitkering, dan is deze uitkering civielrechtelijk geen verkrijging krachtens erfrecht (art. 1 lid 1 onder 1° SW). Volgens vaste rechtspraak van de Hoge Raad wordt de uitkering van een levensverzekering in dit geval rechtstreeks van de verzekeringsmaatschappij verkregen, en niet uit de nalatenschap van de verzekeringnemer/verzekerde (de leer van het zelfstandig recht, § 3). Zonder een fictiebepaling in de Successiewet zou het dan eenvoudig worden om de heffing van erfbelasting te voorkomen. Om die reden worden bepaalde uitkeringen krachtens levensverzekering of derdenbeding als een fictieve erfrechtelijke verkrijging aangemerkt (art. 13 SW). Indien de voor de levensverzekering verschuldigde premies geheel of zelfs maar gedeeltelijk ten laste zijn gekomen van de erflater wordt de verkrijging van de uitkering uit de levensverzekering door de derde-begunstigde voor de heffing van erfbelasting naar rato als een fictieve verkrijging krachtens erfrecht beschouwd.¹⁴

Een en ander is inzichtelijk te maken met de volgende voorbeelden.

- Jan legateert aan Marie een bedrag van € 100.000. Dit is zonder meer een verkrijging krachtens erfrecht die aan heffing van erfbelasting is onderworpen.

¹⁴ Zie het onderdeel 'Belastingheffing bij overlijden en schenking'.

- Jan gaat bij verzekeringsmaatschappij X een overeenkomst van levensverzekering aan. Jan is ter zake van deze overlijdensrisicoverzekering aan de maatschappij premies verschuldigd. In de polis is overeengekomen dat als Jan komt te overlijden door de maatschappij € 100.000 aan Marie zal worden uitgekeerd. Op grond van art. 13 SW wordt, hoewel aan de uitkering een gewone civielrechtelijke overeenkomst ten grondslag ligt, deze uitkering aan Marie gezien als een fictieve verkrijging krachtens erfrecht, oftewel als een belastbaar feit voor de erfbelasting.

De tekst van art. 13 lid 1 SW luidt als volgt:

“Al wat ten gevolge van of na het overlijden van een erflater wordt verkregen krachtens een overeenkomst van levensverzekering, ongevallenverzekering daaronder begrepen, of krachtens een derdenbeding, wordt voor de toepassing van deze wet geacht krachtens erfrecht door het overlijden te zijn verkregen, voor zover de verkrijging kan worden toegerekend aan een onttrekking aan het vermogen van de erflater, behoudens voor zover bij de verkrijger de aan die onttrekking ontleende rechten reeds voor het overlijden van de erflater aan de heffing van schenk- of erfbelasting waren onderworpen.”

Art. 13 lid 1 SW is van toepassing indien de verzekeringnemer de premies voor de levensverzekering betaald heeft (verarming) en een derde als begunstigde de uitkering ontvangt (verrijking). Deze fictie is in de Successiewet in het leven geroepen voor bevoordelingen bij niet-kruislings gesloten levensverzekeringen. In dat geval wordt de uitkering rechtstreeks van de verzekeraar ontvangen (de leer van het zelfstandig recht, § 3). De uitkering uit hoofde van de levensverzekering maakt geen deel uit van de nalatenschap, zodat heffing van erfbelasting alleen met behulp van deze fictieve erfrechtelijke verkrijging kan plaatsvinden.

Hieruit kan worden afgeleid dat art. 13 lid 1 SW toepassing mist als de uitkering niet kan worden toegerekend aan premies of koopsommen die aan het vermogen van de erflater zijn onttrokken. Of anders gezegd: heffing van erfbelasting is niet aan de orde als de premies of koopsommen niet geheel of ten dele voor rekening van de erflater zijn gekomen (en de polis dus kruislings is gesloten). Is dat wel het geval (en de polis dus niet-kruislings is gesloten), dan geldt dat uitsluitend dat deel van de uitkering in de heffing wordt betrokken *“voor zover de verkrijging kan worden toegerekend aan een onttrekking aan het vermogen van de erflater”*. Art. 13 lid 1 SW kent derhalve een zogeheten naar rato-benadering.

7.2 Voorkomen van heffing van erfbelasting

Gelet op deze vertrekpunten van art. 13 SW loont het de moeite om onder ogen te zien op welke wijze heffing van erfbelasting kan worden voorkomen. Daar is des te meer reden voor, nu de waarde van verzekeringspolissen de waarde van de nalatenschapsgoederen meer dan eens overtreft.

Heffing van erfbelasting over een verzekeringsuitkering wordt voorkomen als aan de volgende voorwaarden¹⁵ wordt voldaan:

¹⁵ Zie hiervoor ook het Besluit van de staatssecretaris van Financiën van 14 december 2010, *Staatscourant* 2010, nr. 20508. Dit besluit staat ook wel bekend als het Premiesplitsingsbesluit.

a. Premieverschuldigdheid

Bij de beoordeling van de vraag of voor een uitkering uit een levensverzekering een onttrekking aan het vermogen van de erflater heeft plaatsgevonden, is onder meer van belang door wie de verzekeringspremie aan de verzekeraar verschuldigd was. Volgens vaste rechtspraak van de Hoge Raad en de hoven wordt daarvoor aangesloten bij de verschuldigdheid van de premie volgens de polis, en niet bij de betaling daarvan. Kortom, de redactie van de polis is beslissend voor de beantwoording van de vraag wie de premies is verschuldigd, niet wie de premies betaalt.

Premieschenkingsarrest

Het bekende premieschenkingsarrest (HR 17 februari 1954, *BNB* 1954/140) handelde over een geval waarbij een vader op zijn eigen leven levensverzekeringen had afgesloten. De minderjarige kinderen waren als begunstigten aangewezen. De kinderen waren als verzekeringnemers de premies verschuldigd. Zij werden tot de voldoening daarvan in staat gesteld doordat de vader de verschuldigde premies van zijn bankrekening naar die van de kinderen overmaakte. Aan de Hoge Raad werd de vraag voorgelegd of de uitkeringen met erfbelasting (toen nog genaamd successierecht) konden worden belast. De Hoge Raad overwoog dat een uitkering krachtens een levensverzekering belast is voor de erfbelasting:

"(...) indien de uitkering het resultaat is van een verzekering, die de overledene zelf op het eigen leven heeft afgesloten, waarbij hij zelf de premiën aan den verzekeraar is schuldig geworden en heeft voldaan; (...)

dat in geval echter de uitkering het resultaat is van een verzekering, die een ander ten eigen behoefte op het leven van den overledene heeft afgesloten, terwijl de overledene den verzekeringnemer in staat heeft gesteld de door dezen verschuldigde premiën te betalen door gedurende zijn leven telkens daartoe gelden ter beschikking te stellen, dan wel de premiën, die de verzekeringnemer schuldig was, rechtstreeks aan den verzekeraar heeft betaald, er in het stelsel van de Successiewet telken male, dat op deze een waarde uit het vermogen van den overledene in dat van den verzekeringnemer is overgegaan, sprake is geweest van een verkrijging, die viel onder het begrip schenking onder de levenden in den zin van art. 1, eerste lid, onder 3° van de Successiewet, waarvan eventueel schenkingsrecht verschuldigd is;

dat in dat geval de uitkering zelf, die voortkomt uit een omzetting van waarden uit het eigen vermogen van de verzekeringnemer met behulp van een overeenkomst van levensverzekering geen bevoordeling door overlijden inhoudt en dus ook geen grond kan zijn voor de heffing van het recht van successie."

Vastgelegd moet derhalve worden in de polis of een daarbij behorend clauseblad dat de begunstigde de premie voor de uitkering aan de verzekeraar verschuldigd is. Partners dienen elkaar kruislings te verzekeren (§ 3). Wie de premie feitelijk betaalt, is in dit verband niet van belang. De premie mag dus ook van een gemeenschappelijke bankrekening worden afgeschreven.

b. Huwelijksgoederenregime of samenlevingscontract

De premie voor de verzekeringsuitkering moet door de begunstigde verschuldigd zijn én deze moet ook daadwerkelijk voor rekening van de begunstigde blijven. Premie die is verschuldigd door de partner kan door het huwelijksgoederenregime of het samenlevingscontract toch geheel of gedeeltelijk weer ten laste van het vermogen van de erflater komen. Er wordt dan ook wel gezegd dat het huwelijksgoederenregime of het samenlevingscontract de constructie moet kunnen dragen. Zo mogen de premies niet tot de gemeenschappelijke kosten van de huishouding worden gerekend of ten laste van een gemeenschap van goederen worden voldaan, want dan komt de premie mede ten laste van de andere partner en wordt de verzekeringsuitkering alsnog in de heffing van erfbelasting betrokken. Het voorgaande leidt tot de volgende bevindingen bij de verschillende relatievermogensregimes.

Wettelijke algehele of beperkte gemeenschap van goederen

Indien de erflater (de verzekerde) en de premieplichtige met elkaar in de wettelijke algehele of beperkte gemeenschap van goederen waren gehuwd, dan is de tijdens de huwelijksperiode verschuldigde premie voor de helft aan het vermogen van de erflater onttrokken.¹⁶ Echtgenoten hebben echter een grote partnervrijstelling en een laag tarief voor de erfbelasting (tariefgroep I).

Voorstelbaar is overigens dat de overeenkomst van levensverzekering behoort tot het voorhuwelijksvermogen van één van de echtgenoten, zodat deze niet in de wettelijke beperkte gemeenschap valt maar tot het eigen vermogen van de betrokkene behoort.

Huwelijkse voorwaarden

Bij huwelijksvoorwaarden wordt aan de hand van die voorwaarden beoordeeld of de tijdens de huwelijksperiode verschuldigde premie geheel of ten dele ten laste van het vermogen van de erflater is gekomen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het beding dat bij overlijden van één van de echtgenoten verrekend zal worden alsof zij in de algehele of beperkte gemeenschap van goederen waren gehuwd (finaal verrekenbeding). Bij een dergelijk beding wordt eveneens de helft van de tijdens de huwelijksperiode betaalde premie geacht te zijn onttrokken aan het vermogen van de erflater.

Koude uitsluiting

Bij een huwelijk waarbij elke gemeenschap van goederen is uitgesloten en waarbij de premie was verschuldigd door de echtgenoot van de erflater is voor de uitkering uit de levensverzekering in beginsel geen onttrekking aan het vermogen van de erflater geweest. Dit kan anders zijn indien de huwelijksvoorwaarden ook een finaal verrekenbeding bevatten (tenzij de premies van de levensverzekering van de finale verrekening weer zijn uitgesloten).

¹⁶ De wettelijke regeling van de wettelijke beperkte gemeenschap van goederen, die per 1 januari 2018 in werking is getreden, wordt uiteraard nog niet vermeld in het Premiesplitsingsbesluit van 14 december 2010.

Samenlevingscontract

Indien de erflater en de premieplichtige ongehuwd samenwoonden met een samenlevingscontract dan geldt het volgende. Aan de hand van het samenlevingscontract wordt beoordeeld of door de partner van de erflater verschuldigde premie een privéschuld van die partner was of een schuld die beide partners in hun onderlinge verhouding aanging. Als de premie een schuld was die de partners in hun onderlinge verhouding aanging, dan is de helft van die premie die tijdens de samenlevingsperiode was verschuldigd onttrokken aan het vermogen van de erflater.

c. Premiesplitsing

Bij een verzekeringsuitkering op één leven zal de premie door één persoon verschuldigd zijn. Premiesplitsing is dan niet aan de orde.

Bijzondere aandacht moet worden besteed aan een levensverzekering op twee levens en aan een gemengde verzekering. Van belang daarbij is of sprake is van premiesplitsing. Premiesplitsing houdt in dat de premie wordt gesplitst in: (i) een gedeelte voor de uitkering bij het overlijden van de ene verzekerde als eerste en (ii) een gedeelte voor de uitkering bij het overlijden van de andere verzekerde als eerste. Zie daarvoor verder het in de voetnoot vermelde Premiesplitsingsbesluit van 14 december 2010 met diverse voorwaarden waaraan de premiesplitsing dient te voldoen. Zo dient bijvoorbeeld de splitsing van de premie door de premieplichtigen met de verzekeraar overeengekomen worden. Een premiesplitsing die niet met de verzekeraar is afgesproken is fiscaal zonder belang.

d. Kosten van de huishouding

Voor de beantwoording van de vraag of er iets is onttrokken aan het vermogen van de erflater kan van belang zijn of premies van levensverzekeringen moeten worden aangemerkt als kosten van de huishouding als bedoeld in art. 1:84 BW. Rechtspraak en literatuur waren over die kosten niet eenduidig.

Het Premiesplitsingsbesluit van 14 december 2010 bepaalt dat voor de toepassing van de Successiewet de premies van levensverzekeringen *niet* worden aangemerkt als kosten van de huishouding, tenzij echtgenoten uitdrukkelijk anders zijn overeengekomen.

Let wel: de vraag of premies van levensverzekeringen aangemerkt kunnen worden als kosten van de huishouding is een andere dan de vraag of premies krachtens het relatievermogensregime ten laste van de erflater zijn gekomen (zie hiervoor ad b.). Ook wanneer de premies geen kosten van de huishouding zijn, kunnen deze kosten krachtens het relatievermogensregime toch ten laste van het vermogen van de erflater zijn gekomen.

e. Beoordeling op tijdstip overlijden

Voor de beantwoording van de vraag of voor een verzekeringsuitkering iets is onttrokken aan het vermogen van de erflater, is de situatie op het tijdstip van overlijden beslissend. Dat betekent dat herstel mogelijk is als bij leven fouten zijn gemaakt en de premieverschuldigdheid en de -splitsing niet goed zijn geregeld. Zie daarvoor verder het Premiesplitsingsbesluit van 14 december 2010.

7.3 Hypotheek, levensverzekering en partnerverklaring

In verband met de aankoop van een woning wordt niet alleen een hypothecaire lening afgesloten, maar vaak ook een levensverzekering. Het krachtens de levensverzekering uitgekeerde bedrag zal vervolgens kunnen worden aangewend voor de (gedeeltelijke) aflossing van de hypothecaire woningschuld. De bank verlangt in dat geval als meerdere zekerheid voor de terugbetaling van de lening dat de rechten uit de verzekeringspolis aan haar verpand worden. De bank kan zich dan als eerste begunstigde onder de polis aanwijzen. De bank ontvangt dan de verzekeringsuitkering bij overlijden van één van de partners als eerste begunstigde rechtstreeks van de verzekeraar en daarmee wordt (een deel van) de hypotheekschuld voldaan. Ook is het mogelijk dat de uitkering van de begunstigde volgens de polis verpand is aan de bank.¹⁷ In dat geval dient de uitkering door de verzekeraar ook aan de bank te worden uitbetaald, omdat deze op grond van het pandrecht daartoe gerechtigd is. Hiervan kunnen de erfgenamen, de langstlevende ouder en eventuele kinderen profiteren.¹⁸

Voorbeeld

Rick en Mariska zijn gehuwd in de wettelijke algehele gemeenschap van goederen en hebben een zoon Bas. Zij hebben een woning aangekocht van € 250.000 en zijn daarvoor een hypotheekschuld van € 260.000 aangegaan. Tevens is een overlijdensrisicoverzekering afgesloten tot een bedrag van € 160.000, zodat de langstlevende nog een schuld van € 100.000 zou overhouden. De woning is inmiddels € 280.000 waard. Stel dat op de hypotheekschuld niet is afgelost en dat er geen overig vermogen aanwezig is. Indien één van de twee partners overlijdt, dan zijn de erfgenamen de andere partner en zoon Bas.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld Gerecht in Eerste Aanleg van Aruba 30 maart 2022, [ECLI:NL:OGCAA:2022:125](#): *“Met [gedaagde] is het gerecht van oordeel dat de uitkering uit deze levensverzekering buiten beschouwing moet worden gelaten. Het gaat immers om een levensverzekering die tot zekerheid van de aflossing van de hypotheekschuld op het leven van [overledene] is afgesloten. Een zelfde polis werd kennelijk afgesloten op het leven van [gedaagde]. De bedoeling van dit soort polissen is om te voorkomen dat bij overlijden van een van de echtelieden, de ander met een hoge hypotheekschuld achterblijft. Door verpanding van de uitkering aan Aruba Bank als geldverstrekker viel de uitkering derhalve niet (voor de helft) in de nalatenschap van [overledene] en dient deze bij de verdeling buiten beschouwing te worden gelaten. De uitkering strekt dus in mindering op de hypotheekschuld per datum overlijden van [overledene].”*

¹⁸ Een bijzondere situatie is aan de orde indien de begunstigde onder de polis van levensverzekering niet tevens erfgenaam is. De uitkering van de levensverzekering komt dan ten goede van de bank als pandhouder en deze uitkering strekt in mindering op de hypothecaire schuld die tot de nalatenschap behoort. Daarvan zullen de erfgenamen dan profiteren. Dat is ook het geval als de begunstigde niet de enige erfgenaam is. In dat geval profiteren ook de andere erfgenamen van de vermindering van de hypothecaire schuld, terwijl de erfgenaam/begunstigde op de uitkering als begunstigde aanspraak kan maken. De rechtbank Overijssel heeft in een vonnis van 6 januari 2016, [ECLI:NL:RBOVE:2016:9](#), geoordeeld: *“De rechtbank kan [B, de zus van erflater] in haar verweer en stellingen niet volgen. De polis was immers verpand aan de Direktbank. Toen erflater overleed en de Direktbank aan ASR verzocht de uitkering aan haar over te maken, was ASR daartoe gehouden. Dat heeft niets te maken met de bedoeling(en) van erflater. (...) Nu de uitkering van € 25.539,41 aan Direktbank in mindering is gekomen op de hypothecaire schuld heeft [B] als gevolg daarvan € 25.539,41 meer ontvangen ten koste van [A, de ex-partner van erflater] die begunstigde was. Dit betekent dat [B] ongerechtvaardigd is verrijkt ten koste van [A]. Een en ander brengt mee dat deze vordering toewijsbaar is, evenals de gevorderde wettelijke rente.”*

Heeft de bank zichzelf, met gebruikmaking van de verpanding, als begunstigde aangewezen dan gaat de verzekeringsuitkering van € 160.000 rechtstreeks naar de bank, ter voldoening van een deel van de hypotheekschuld. Er resteert dan nog een hypotheekschuld van € 100.000. De nalatenschap bedraagt dan de helft van € 180.000 (€ 280.000 - € 100.000), zodat het erfdeel van de langstlevende ouder en zoon Bas € 45.000 voor elk bedraagt.

Verpanding van de levensverzekering

De verpanding van de levensverzekering aan de bank strekt ertoe de bank zekerheid te verschaffen over de aanwending van het bedrag dat de levensverzekerder uitkeert. Door verpanding is de bank onder meer bevoegd nakoming te vorderen van de levensverzekerder en de betaling van de levensverzekerder in ontvangst te nemen (art. 3:246 lid 1 BW en vgl. art 7:971 lid 2 BW), waarna het pandrecht op het geïnde bedrag komt te rusten (art. 3:246 lid 5 BW).

Wanneer de bank als pandhouder mede de zekerheid wil dat de uitkering aan hem toekomt, zal hij moeten zorgen dat hij tijdig als begunstigde wordt aangewezen. Wanneer de bank begunstigde is, ontvangt zij op grond van een eigen recht de uitkering uit de levensverzekering. Na verrekening met de hypothecaire schuld door de bank, valt vervolgens, bij een huwelijksgemeenschap, de verminderde schuld in de ontbonden huwelijksgemeenschap, waartoe de nalatenschap (de erfgenamen) en de langstlevende echtgenote ieder voor de helft gerechtigd zijn. Daardoor komt de levensverzekering indirect mede ten goede aan de erfgenamen bij het bepalen van de omvang van hun geldvorderingen, waarbij immers met een lagere hypothecaire schuld moet worden gerekend.

Partnerverklaring

Met een door de echtgenoot-begunstigde aan de bank afgegeven zogenoemde 'partnerverklaring' wordt beoogd te voorkomen dat de uitkering uit de levensverzekering indirect mede aan de erfgenamen ten goede komt. Met de partnerverklaring wordt de bank gemachtigd om aan de levensverzekerder uitbetaling aan de bank te vragen van hetgeen de verzekerder aan de echtgenoot-begunstigde verschuldigd is (in ruil waarvoor de bank afziet van haar aanwijzing als begunstigde). De echtgenoot-begunstigde heeft in deze constructie een eigen recht op de uitkering; de uitkering valt vanwege de leer van het zelfstandig recht in haar eigen vermogen.

Heeft de echtgenoot-begunstigde een eigen recht op de uitkering uit de levensverzekering, maar wordt deze uitkering, overeenkomstig de partnerverklaring, door de levensverzekerder aan de bank betaald, dan wordt daarmee op de hypothecaire schuld afgelost ten laste van het vermogen van de echtgenoot-begunstigde. Bij een huwelijksgemeenschap valt dan de oorspronkelijke (en niet de afgeloste) schuld in de ontbonden huwelijksgemeenschap en voor de helft in de nalatenschap. De uitkering uit de levensverzekering is dan dus niet indirect mede ten goede gekomen aan de erfgenamen. Omdat de aflossing van de hypothecaire schuld met het bedrag van de uitkering geschiedt ten laste van het eigen vermogen van de echtgenoot-begunstigde, wordt de echtgenoot-begunstigde gesubrogeerd in de rechten van de schuldeiser van de hypothecaire lening,

voor zover zij op die lening meer heeft afgelost dan in haar onderlinge verhouding met de erflater aangaat, zodat hij een vordering op de nalatenschap verkrijgt.

Voorbeeld

In de hiervoor beschreven situatie is de partnerverklaring getekend en Mariska overlijdt als eerste. In dat geval ontvangt Rick de gehele verzekeringsuitkering van € 160.000. Hij wendt de uitkering aan om de hypotheekschuld aan de bank af te lossen. Daarmee voldoet hij ook een gedeelte van de hypotheekschuld van Mariska. Voor dat gedeelte komt hij op grond van subrogatie (art. 6:150 BW) in de plaats van de bank als schuldeiser. De financieringsschuld van de woning is hierdoor in totaal € 260.000 gebleven, maar thans bestaande uit een deel aan de bank (€ 100.000) en een deel aan Rick (€ 160.000). De nalatenschap bedraagt de helft van € 20.000 (€ 280.000 - € 260.000), ofwel € 10.000. Het erfdeel van Bas bedraagt nu maar € 5.000. De reden hiervoor is dat de verzekeringsuitkering zozeggd buiten de boedel om is gelopen, zodat Bas er niet van meeprofiteert.

Teneinde te bereiken dat de verzekeringsuitkering *buiten de boedel om* wordt genoten, dient Rick derde-begunstigde te zijn. Op grond van de leer van het zelfstandig recht komt de verzekeringsuitkering hem rechtstreeks als langstlevende toe (vgl. § 3) en kan hij gebruik maken van de partnerverklaring. Een dergelijke situatie kan worden bereikt als Rick en Mariska op huwelijkse voorwaarden zijn gehuwd en de verzekeringsuitkering niet in een huwelijksgemeenschap vallen. Zijn Rick en Mariska in gemeenschap van goederen gehuwd, dan dient Mariska de verzekering op haar eigen leven afgesloten te hebben (en dus kruislings).

7.4 De levensverzekeringsfamilie

De wetgever heeft met art. 13 lid 2 SW constructies in de ban gedaan waarbij de overledene zelf als verzekeraar optreedt. Volgens twee arresten van de Hoge Raad van 11 juli 2008, *BNB* 2008/252 en 253 was een dergelijk geval niet met de oude fictiebepaling van art. 13 SW te bestrijden.

In het berechte geval was de vader niet alleen het verzekerde lijf, maar ook de verzekeraar. Vader had twee offertes uitgebracht om tot een overeenkomst van levensverzekering te komen en de verzekeringnemers (zijn echtgenote en zijn kinderen) gingen daarmee akkoord. Zowel de echtgenote als de kinderen verzekerden als verzekeringnemer het risico dat hun partner respectievelijk vader zou komen te overlijden. Bij welke maatschappij werd die levensverzekering afgesloten? Dat gebeurde bij een natuurlijk persoon, te weten de echtgenoot/vader zelf. Een en ander werd (per belanghebbende) schriftelijk in een polis van een overlijdensrisicoverzekering neergelegd.

Het belang voor de begunstigden (tevens verzekeringnemers) was om bij het overlijden van de verzekeraar voor een bepaalde datum (de verzekering liep van het 48^e tot en met het 57^e levensjaar van vader) een uitkering te ontvangen van € 2 miljoen (de echtgenote) en twee uitkeringen van € 3 miljoen (door de kinderen); en dit (wellicht) allemaal vrij van erfbelasting. Hoe groot was het fiscale premie-schenkingsoffer dat er de facto tegenover stond? Dat was voor de polis van de echtgenote afgerond 5 (jaar) x € 15.000 = € 75.000 en per polis van ieder van de twee kinderen 5 (jaar) x € 23.000 = € 115.000. De

grenzen van het oorbare zijn desbewust opgezocht, vooral omdat de premies steeds direct voorafgaand aan de premiebetalingen door de vader/verzekeraar aan de begunstigden werden geschonken. Sterker nog: de door vader geschonken premies kwamen zelfs per ommegaande weer retour naar hem, zij het dan in zijn rol als premie incasserende verzekeringsmaatschappij. Het fiscale geschil spitste zich met name toe op de vraag of er iets aan het vermogen van de overledene onttrokken was in de zin van art. 13 SW. De Hoge Raad heeft in genoemde arresten geoordeeld dat de uitkeringen op grond van deze constructie niet belast waren met erfbelasting. Met art. 13 lid 2 SW is aan deze bijzonder creatieve constructie een definitief einde gekomen.

8. Levensverzekering en zelfdoding

Deze website handelt niet alleen over erfrechtelijke geschillen, maar ziet mede op verwante zaken des doods. Dat is de verklaring voor de aandacht die aan zelfdoding door de verzekerde wordt besteed.

Het verzekerde risico mag niet een handje geholpen worden en dat geldt ook op het terrein van de levensverzekering. In titel 17 (Verzekering) van Boek 7 BW ontbreekt een bepaling met betrekking tot zelfdoding door de verzekerde. De verzekeringsvoorwaarden voorzien daarin wel. In de meeste polissen wordt zelfdoding van de dekking onder een levensverzekering uitgesloten. Meestal is dat verbonden aan een periode van één tot twee jaar na het afsluiten van de levensverzekering waarbinnen deze uitsluitingsclausule geldt. Het begrip zelfdoding wordt in verzekeringsvoorwaarden op verschillende wijzen omschreven. Indien de verzekerde zich van zijn leven beroofd heeft, komt het aan op uitleg van de verzekeringsvoorwaarden die te dezen leidend zijn. Ik geef enkele voorbeelden van uitsluitingsclausules uit de verzekeringsvoorwaarden:

Aegon:

“Geen uitkering bij zelfdoding binnen twee jaar na ingangsdatum

Aegon keert niet uit als de verzekerde binnen twee jaar na het begin van deze verzekering overlijdt door zelfdoding. Wordt het verzekerd bedrag verhoogd? Dan keren we de verhoging niet uit bij zelfdoding binnen twee jaar na deze wijziging. Wordt een verzekerde toegevoegd en overlijdt deze verzekerde binnen twee jaar door zelfdoding? Dan keren we niet uit.”

Reaal:

“Als de verzekerde binnen twee jaar overlijdt door zelfdoding

Als de verzekerde binnen twee jaar na de ingangsdatum van de verzekering overlijdt door zelfdoding, ongeacht de omstandigheden en/of de psychische toestand van de verzekerde, of iemand hem hiermee laat helpen, keren wij niet uit. Wij keren ook niet uit als de verzekerde binnen twee jaar na de ingangsdatum van de verzekering overlijdt door de gevolgen van een poging tot zelfdoding, eventueel met hulp, ongeacht de omstandigheden en/of de psychische toestand van de verzekerde. Bij euthanasie keren wij wel uit, maar dan moet de euthanasie volgens de regels van de wet zijn uitgevoerd.

Is het verzekerde kapitaal na de ingangsdatum verhoogd? De eerste twee jaar na deze verhoging keren we dan nog het verzekerde bedrag van voor de verhoging uit."

De zelfdodingsclausule wordt niet zonder reden in verzekeringsvoorwaarden opgenomen. Deze clausule is het resultaat van een afweging van uiteenlopende overwegingen:

- het belang van de begunstigde om een uitkering te ontvangen, waaraan veelal een verzorgingsgedachte ten grondslag zal liggen;

en

- het belang van de verzekeraar om het risico dat besloten ligt in de bijzondere persoonlijkheidsstructuur van de verzekerde slechts binnen zekere grenzen te hoeven dragen. Zo zou de verzekeringnemer een levensverzekering kunnen afsluiten met het oog op de door hem te plegen zelfdoding. Dat risico behoeft de verzekeraar niet te dragen. Ook is het mogelijk dat de verzekeringnemer dat oogmerk niet had, maar dat hij wel een zodanige persoonlijkheidsstructuur had waarbij zelfdoding reëel mogelijk was.

De afweging van deze contraire belangen is erin uitgemond dat de dekkingsuitsluiting slechts wordt aanvaard in gevallen van *opzettelijke* en *welbewuste* zelfdoding. Of anders uitgedrukt: zelfdoding is aan de orde als de wil van de verzekerde gericht is op levensbeëindiging (opzettelijk) en als er bij de verzekerde een bewustzijn is dat de daad levensbeëindiging tot gevolg heeft (welbewust).

In de rechtspraak zijn de contouren van het begrip zelfdoding verder aangegeven. Richtinggevend is het arrest van 5 april 2007 van het gerechtshof Amsterdam, [ECLI:NL:GHAMS:2007:BA4836](#). In die zaak was de verzekerde van de Domtoren in Utrecht gesprongen. Ter discussie stond of voor de beoordeling van het handelen van de verzekerde niet alleen de genoemde criteria 'opzettelijk' en 'welbewust' moesten gelden, maar dat de zelfdoding ook *weloverwogen* moet hebben plaatsgevonden. In de polis luidde de dekkingsuitsluiting in dit geval dat slechts de afkoopwaarde van de levensverzekering wordt uitgekeerd als het overlijden binnen een periode van twee jaar het gevolg is van "*zelfmoord*".

Het hof oordeelt dat de betekenis van deze clausule niet ontleend kan worden aan de letterlijke bewoordingen ervan. Immers, niet ieder geval waarin iemand zichzelf van het leven berooft, rechtvaardigt uitsluiting van de verzekeringsdekking. Het gaat er dus om vast te stellen welke bedoelingen partijen over en weer met het beding hebben gehad en wat zij in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs mochten verwachten (de zogeheten Haviltex-maatstaf). In dit geval betrof het een levensverzekering als onderdeel van een financieel arrangement voor een periode van 20 jaar in verband met de aankoop van een woning. De premie bedroeg NLG 5.421 per jaar. Het verzekerd kapitaal bij vooroverlijden van de verzekerde bedroeg NLG 1 miljoen. Het hof overweegt:

"Die maatstaf [van opzettelijke en welbewuste zelfdoding, JH] is met name onder woorden gebracht in het arrest van het gerechtshof Amsterdam van 26 juni 1953 (NJ 1953, 743). Het hof heeft toentertijd met betrekking tot de gevallen van zelfdoding waarvoor uitsluiting niet zou moeten gelden overwogen dat het, behoudens de zeldzame gevallen waarin iemand

zichzelf van het leven berooft als gevolg van een vergissing, met name betreft de gevallen waarin iemand handelt in ijldoort of in een vlaag van waanzin of gedreven door een ziekelijke waan; gevallen derhalve, in de toenmalige bewoordingen van het hof, waarin van zelfmoord eigenlijk niet kan worden gesproken. In alle andere gevallen kan het wel, in het bijzonder ook als tussen de zelfdoding en de verzekering generlei verband bestaat.

Dit gedachtegoed, waarmee als gezegd een balans is gevonden tussen de hier tegenover elkaar staande belangen, is in het recht en in het bijzonder ook in de rechtspraak geïncorporeerd. Met dit gedachtegoed is niet te verenigen de opvatting dat "opzettelijk en welbewust" aldus moet worden uitgelegd dat daaronder ook moet worden verstaan "welovertogen" in de betekenis die daaraan door de deskundigen is toegekend. Het hof heeft in de rechtsliteratuur en rechtspraak geen aanknopingspunten gevonden voor een daarvan afwijkende, andere opvatting."

De door het hof geraadpleegde deskundigen stelden:

"Welovertogen betreft ook de vraag of men zijn dodelijke handeling langdurig en met enige redelijkheid heeft overwogen. (...) Bestudering van degenen die een bijna dodelijke poging hebben ondernomen leert dat deze poging in veel gevallen een impulsieve daad was, ingegeven door de emotionele ontreddeering en wanhoop van het moment, waarbij velen achteraf aangeven dat zij als het ware de controle over zichzelf kwijt waren geraakt (...). Het tijdsverloop tussen het plan om suicide te plegen en de uitvoering ervan kan soms kort zijn, soms slechts enkele minuten. Een situatie die veelvuldig voorkomt is dat suicidegedachten langdurig doch sluimerend aanwezig zijn en op een gegeven moment vanwege toevallige omstandigheden tot uitbarsting komen. Dan is de suicide toch als een opwelling te karakteriseren tegen de achtergrond van een langdurige depressieve gemoedstoestand, of tegen de achtergrond van een langdurige neiging om op teleurstellingen te reageren met suicidegedachten."

Tegen de door de begunstigde voorgestane uitleg - opzettelijk, welbewust en welovertogen - brengt het hof nog in dat deze uitleg ertoe leidt dat voorwerp van onderzoek wordt of aan de zelfdoding een afwegingsproces is voorafgegaan. Het hof neemt aan dat het in veel gevallen moeilijk zo niet onmogelijk zal zijn onderzoek te doen naar het antwoord op die vraag, laat staan het antwoord op die vraag vast te stellen. Ook daarom kan bezwaarlijk worden aangenomen dat de verzekeraar een dergelijke beperking van de haar toekomstige dekkingsuitsluiting heeft aanvaard. De slotsom hiervan is dat de verzekeraar de dekkingsuitsluiting kan invoeren in het geval de verzekerde zich opzettelijk en welbewust van het leven heeft beroofd, hoewel daaraan geen, althans een nauwelijks aanwijsbaar afwegingsproces is voorafgegaan.

In dit geval is het hof ervan overtuigd dat van een dergelijke zelfdoding sprake is geweest, hoe onverwacht en onverklaarbaar dat ook voor de begunstigde moge zijn geweest. Het hof vervolgt dan:

"Er is niets dat wijst op een ongeluk. Alleen al de aanwezigheid van een forse balustrade staat aan een dergelijke veronderstelling in de weg, ook als wordt aangenomen dat een zekere opstap mogelijk is. Er bestaat, zo neemt het hof met de deskundigen aan, evenmin aanwijzing van voldoende gewicht dat [verzekerde], toen hij zijn val inzette, het te verwachten

gevolg, de dood, niet gewild heeft of zich niet heeft gerealiseerd dat de dood het te verwachten gevolg van zijn handelwijze zou zijn.

Aan de uiterlijke verschijningsvorm van het gedrag van [verzekerde] zijn val van de Domtoren, kan dan ook het bewijs worden ontleend dat hij zich opzettelijk en welbewust, als hierboven uiteengezet, van het leven heeft beroofd.”

Aan de rechtspraak zijn verschillende voorbeelden te ontlenu van gevallen waarin een debat is gevoerd over de vraag of er sprake was van zelfdoding als bedoeld in de verzekeringsvoorwaarden.

- rechtbank Amsterdam 22 januari 2014, [ECLI:NL:RBAMS:2014:168](#)

Een accountants- en adviesbureau (de maatschap) heeft met ingang van 1 januari 2010 een overlijdensrisicoverzekering afgesloten op het leven van één van de vennoten (de vennoot). Het verzekerde kapitaal bedroeg € 400.000. Als eerste begunstigde is de maatschap op de polis aangewezen. “Zelfmoord, zelfdoding of een poging daartoe” zijn in de polis van dekking uitgesloten, tenzij twee volle jaarpremies zijn betaald en ten minste twee jaren zijn verlopen sedert het tot stand komen van de verzekering. De vennoot is opgenomen op 21 juli 2011 op de psychiatrische afdeling van een ziekenhuis in verband met een depressie met psychotische kenmerken. Op 24 juli 2011 is de vennoot zonder hartsflag, liggende met een poot van zijn bed op zijn hals aangetroffen. Op 25 juli 2011 is de vennoot aan de gevolgen hiervan overleden.

De verzekeraar stelde zich op het standpunt dat er sprake was van zelfmoord en weigerde uit te keren. De maatschap stelde daartegenover dat de vennoot door zijn psychische toestand niet in staat was om zijn wil te bepalen toen hij zich van zijn leven beroofde, zodat er geen sprake is van zelfmoord als bedoeld in de polis. Ter ondersteuning hiervan verwijst de maatschap naar een rapportage van een psychiater. Ook de verzekeraar heeft een rapportage laten opstellen door een medisch adviseur. Daaruit zou blijken dat de vennoot eerder over pogingen tot zelfmoord heeft nagedacht, zodat hieruit niet blijkt dat hij zich onbewust van het leven heeft beroofd.

De rechtbank Amsterdam verwijst in haar vonnis naar de hiervoor aangehaalde uitspraak van het hof Amsterdam uit 2007 en gaat er derhalve van uit dat van zelfmoord alleen dan sprake is indien de vennoot zich opzettelijk en welbewust van het leven heeft beroofd. De rechtbank overweegt dan (gecorrigeerd voor de taalfout¹⁹ in het origineel):

“Vaststaat dat [de vennoot] zelfmoord heeft gepleegd. Naar het oordeel van de rechtbank kan voorts in beginsel worden aangenomen dat wanneer iemand zichzelf, zoals in dit geval, het leven ontnemt door een poot van een bed op zijn hals te zetten, de dood is ingetreden als gevolg van een actie die het resultaat is van een op dat gevolg gericht handelen van de betrokkene en dat de dood dan opzettelijk en welbewust is gekozen. Die conclusie kan echter niet in stand blijven indien betrokkene lijdende was aan een zodanige psychiatrische stoornis dat daardoor zijn keuze voor de dood niet meer kan worden aangemerkt als een opzettelijke en welbewuste keuze.

Dat [de vennoot] ten tijde van zijn overlijden leed aan een depressie met psychotische kenmerken en om die reden was opgenomen op de psychiatrische afdeling van een ziekenhuis is door [de verzekeraar] niet (voldoende) betwist. [de verzekeraar] stelt echter dat

¹⁹ Iemand “leidt” namelijk niet aan een stoornis.

[de vennoot] desondanks in staat was opzettelijk en welbewust een keuze te maken voor de dood. Dit is door [de maatschap], onder verwijzing naar het rapport van [de psychiater] (...), betwist.

Het bovenstaande betekent dat vooralsnog niet is bewezen dat sprake was van zelfmoord in de zin van artikel 19 lid 1 onder d van de algemene voorwaarden. [de verzekeraar] zal worden toegelaten tot het bewijs dat [de vennoot] ondanks de depressie met psychotische kenmerken waar hij aan leed in staat was om zijn wil te bepalen op het moment dat hij zichzelf het leven benam."

De verzekeraar kreeg van de rechtbank de bewijsopdracht dat de vennoot ondanks zijn psychische toestand in staat was om zijn wil te bepalen op het moment dat hij zichzelf van het leven benam.

- rechtbank Amsterdam 9 januari 2008, [ECLI:NL:RBAMS:2008:BC2664](#)

In dit geval is de betrokkene op 23 september 2003 door zelfophanging overleden. Eerder dat jaar was door betrokkene een overlijdensrisicoverzekering (ORV) bij Legal & General afgesloten. Deze verzekering (met een in omvang aflopende uitkering) was afgesloten in het kader van de financiering van 50% van de aandelen van het bedrijf waar betrokkene werkzaam was. De verzekering keert niet uit als de verzekerde overlijdt: "door zelfmoord of ten gevolge van een poging daartoe, tenzij tenminste 2 polisverjaardagen zijn gepasseerd (...)."

De begunstigde vordert in rechte van Legal & General uitkering van de ORV. De rechtbank overweegt (gecorrigeerd voor dezelfde taalfout als hiervoor):

"Partijen zijn het erover eens dat van zelfmoord in de zin van de polis alleen dan sprake is indien [B] zich opzettelijk en welbewust van het leven heeft beroofd (Zie Hof Amsterdam 5 april 2007, LJN BA4836).

In beginsel kan worden aangenomen dat wanneer iemand zich zelf het leven ontnemt door zich met behulp van een spanband te verhangen, de dood is ingetreden als gevolg van een actie die het resultaat is van een op dat gevolg gericht handelen van de betrokkene en dat de dood dan opzettelijk en welbewust is gekozen.

Die conclusie kan echter niet in stand blijven indien [B] lijdende was aan een zodanige psychiatrische stoornis dat daardoor zijn keuze voor de dood niet meer kan worden aangemerkt als een opzettelijke en welbewuste keuze.

Indien aannemelijk is dat daarvan sprake is geldt niet langer dat het bewijs van de zelfmoord geacht kan zijn voorshands te zijn geleverd."

Legal & General heeft de diagnose van de op verzoek van de begunstigde opgestelde psychiatrische rapportage niet betwist, zodat vast staat dat de betrokkene op de dag van zijn overlijden in een psychotisch depressieve toestand verkeerde, die gepaard ging met een vertekend realiteitsbeeld en een waanachtige gedachteninhoud. Legal & General betwistte wel dat die verschijnselen tot gevolg hebben gehad dat de betrokkene niet in staat was opzettelijk en welbewust een keuze te maken voor de dood. Om die reden wordt Legal & General door de rechtbank toegelaten tot het bewijs dat de betrokkene ondanks de vastgestelde psychiatrische toestand in staat was zijn wil te bepalen, op het moment dat hij zichzelf van het leven benam.

Stelplicht en bewijslastverdeling

Wie draagt de bewijslast van de vraag of de uitsluitingsclausule van zelfdoding van toepassing is?

Uit de rechtspraak volgt - zo is gebleken - dat de verzekeraar die zich op de uitsluitingsclausule wil beroepen, moet aantonen dat de verzekerde zich van zijn leven heeft beroofd. De verzekeraar beroept zich tenslotte op de dekkingsuitsluiting van de verzekeringsvoorwaarden, zodat deze conform de hoofdregel van art. 150 Rv daarvan de bewijslast draagt. De verzekeraar zal voldoende aannemelijk moeten maken dat zelfdoding in de zin van de uitsluitingsclausule de meest waarschijnlijke doodsoorzaak is. Indien er meerdere doodsoorzaken mogelijk zijn en het bewijs door de verzekeraar niet kan worden geleverd dat de zelfdoding de meest waarschijnlijke doodsoorzaak is, dan zal dat voor het bewijsrisico van de verzekeraar komen. In dat geval komt de verzekeraar niet een beroep op de uitsluitingsclausule toe.

De begunstigde, die zich verweert met het betoog dat de verzekerde zichzelf niet opzettelijk en niet bewust van het leven heeft beroofd, draagt daarvan de bewijslast. Zo is het mogelijk dat de zelfdoding het gevolg is van een vergissing of een gestoorde perceptie van de werkelijkheid.

Een complicatie hierbij is dat de levensverzekeraar die geconfronteerd wordt met het overlijden van een verzekerde en die over informatie over de doodsoorzaak wenst te kunnen beschikken, die veelal niet heeft. De levensverzekeraar mag in elk geval niet de eis stellen dat de begunstigde een geneeskundige verklaring aangaande de doodsoorzaak overlegt als voorwaarde om tot uitkering over te gaan. Deze afspraak is in 1910 gemaakt tussen artsen en levensverzekeraars (de zogeheten Vrede van Tilburg). Bij die afspraak hebben artsen en levensverzekeraars ook geregeld in welke gevallen een geneeskundige verklaring met opgave van de doodsoorzaak mag worden afgegeven.

Vermeldenswaard is hier nog dat een Convenant inzake toetsing mededelingsplicht gezondheidsgegevens (laatste versie van 1 februari 2015) is gesloten. In dit convenant zijn afspraken gemaakt tussen het Verbond van Verzekeraars en de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) over hoe te handelen bij toetsing van een vermoeden van onjuiste of onvolledige mededeling van gezondheidsgegevens bij het aangaan of wijzigen van een levensverzekering. Onderdeel van het convenant is de instelling van een onafhankelijke toetsingscommissie die wordt belast met onderzoek naar (vermoeden van) onjuiste of onvolledige mededeling van gezondheidsgegevens bij het aangaan of wijzigen van de verzekeringsovereenkomst. Deze commissie is de Toetsingscommissie Gezondheidsgegevens Convenant inzake de bestrijding van fraude met gezondheidsgegevens. Het onderzoek is in eerste instantie gericht op onderzoek naar fraude bij de totstandkoming van de verzekeringsovereenkomst. Zo kan de verzekeraar een geval van overlijden binnen twee jaar na het sluiten of wijzigen van een levensverzekering waarin het overlijden niet een gevolg is van een ongeval en waarbij de verzekeraar onjuiste of onvolledige mededeling van gezondheidsgegevens vermoedt, ter toetsing aan de commissie voorleggen.

Uit het vonnis van 22 januari 2014, [ECLI:NL:RBMNE:2014:102](#), blijkt dat de rechtbank Midden-Nederland toepassing heeft gegeven aan art. 42 lid 2 Rv. Op grond van die bepaling kan de rechter of een partij het Openbaar Ministerie verzoeken om bescheiden waarover het beschikt - in dit geval stukken inzake het onderzoek naar het overlijden van een verzekerde - in de procedure te brengen. Uit de stukken blijkt een 'Melding vrijgave lijk na niet-natuurlijke dood', waarin zelfmoord is opgegeven bij het item soort dood. Aan de melding kan worden ontleend de volgende passages: "Vannacht in depressieve toestand vertrokken bij vriendin. Gister ook gesprek bij psychiater m.b.t. een aantal vrienden die zijn overleden." en "Langs spoor aangetroffen bij Demkabrug, lijkt op de rails te zijn gaan liggen gezien de verwondingen."

Op basis van het processuele debat gaat de rechtbank ervan uit dat er twee mogelijkheden bestaan: een ongeluk, bijvoorbeeld dat de betrokkene bij een wandeling langs het spoor is gestruikeld of onbedoeld door de aanzuigende werking van een trein is gegrepen, dan wel zelfdoding. Alle omstandigheden overwegende (waaronder de verklaring van de schouwarts, een proces-verbaal sporenonderzoek, binnentreding binnen de hekken van het spoor en het opgelopen letsel) is de rechtbank van oordeel dat zelfdoding voldoende overtuigend als meest waarschijnlijke oorzaak van het overlijden kan worden beschouwd. Dat er geen suïcidale gedachten bij betrokkene zijn opgemerkt, wil niet zeggen dat hij die niet had en deze kunnen ook die dag/nacht zijn opgekomen. De conclusie is dan ook dat ASR een beroep op de uitsluitingsbepaling in de polissen toekomt en dat de vordering van de begunstigde wordt afgewezen.

Levensverzekering en strafrecht

In strafzaken duikt het fenomeen op dat levensmisdrijven worden gepleegd om een levensverzekeringsuitkering te kunnen opstrijken.

- rechtbank Oost-Brabant 11 juni 2015, [ECLI:NL:RBOBR:2015:3336](#)

In deze zaak zijn twee feiten bewezen verklaard. Het ene feit (medeplegen van moord, art. 289 Sr) luidt dat verdachte:

"op 27 februari 2014 te Eindhoven tezamen en in vereniging met anderen, opzettelijk en met voorbedachte rade [slachtoffer] van het leven heeft beroofd, immers hebben verdachte en haar mededaders met dat opzet en na kalm beraad en rustig overleg, met vuurwapens in de richting van die [slachtoffer] afgevuurd, waarbij die [slachtoffer] door meer van die kogels is getroffen, ten gevolge waarvan voornoemde [slachtoffer] is overleden."

Het andere verwijt (valsheid in geschrift, art. 225 Sr) luidt dat verdachte:

"op 8 november 2013 te Eindhoven, opzettelijk een aanvraagformulier DELA LeefdoorPlan (aanvraag levensverzekering), zijnde een geschrift dat bestemd is om tot bewijs van enig feit te dienen, valselijk heeft opgemaakt, hebbende zij, verdachte toen daar opzettelijk valselijk en in strijd met de waarheid, het aanvraagformulier DELA LeefdoorPlan (ten behoeve van een aanvraag voor een levensverzekering van 250.000 euro) op 9 november 2013 ondertekend als zijnde [slachtoffer], met het oogmerk om voormeld geschrift als echt en onvervalst te gebruiken of door een ander of anderen te doen gebruiken."

De betrokkene is door de rechtbank veroordeeld tot een gevangenisstraf van 18 jaar.

- rechtbank Rotterdam 5 augustus 2020, [ECLI:NL:RBROT:2020:6980](#)

In een *cold case* uit 1991 heeft de rechtbank met behulp van een DNA-profiel een 73-jarige man uit Rotterdam alsnog kunnen veroordelen voor een op 7 of 8 september 1991 gepleegde (gekwalficeerde) doodslag op een toen 39-jarige man. De verdachte heeft het destijds 39-jarige slachtoffer op brute wijze om het leven gebracht. Het slachtoffer is meermalen tegen zijn lichaam geslagen en gestompt en vervolgens vastgebonden in de laadbak van zijn auto gelegd. Daar is hij op 8 september 1991 door een voorbijganger gevonden. Aan de verdachte is een gevangenisstraf van 14 jaar opgelegd. De rechtbank stelt vast dat het slachtoffer zich in een afhankelijke positie bevond. Hij ging in 1988 tegen betaling een schijnhuwelijk aan met de huisgenote van de verdachte om een verblijfsvergunning in Nederland te krijgen. Hij is vervolgens door de verdachte en zijn huisgenote financieel uitgebuit. De afhankelijkheid van het slachtoffer zou op korte termijn eindigen, aangezien de drie jaren huwelijk die toentertijd vereist waren voor een verblijfsvergunning bijna waren verstreken. Het vonnis vermeldt over de levensverzekeringen het volgende:

“Uit het onderzoek is gebleken dat verdachte zeer nauw en uitgebreid betrokken is geweest bij het sluiten van twee verzekeringen op, kort gezegd, het leven van het slachtoffer. Deze verzekeringen waren beide a-typisch qua belang (erg hoog) en looptijd (kort) en weken bovendien sterk af van de levensverzekeringen die verdachte had afgesloten op het leven van zichzelf en dat van zijn huisgenote. Terwijl er veel (betalings)problemen waren met de meeste verzekeringen van verdachte/zijn huisgenote, werden die van de verzekeringen met betrekking tot het slachtoffer stipt nagekomen. Verdachte was degene die de geldzaken in huis regelde. Verdachte heeft bovendien eind augustus 1991, dus ongeveer drie weken voor de dood van het slachtoffer, aan de verzekeraar gevraagd de begunstiging van een van de twee verzekeringen zo aan te passen dat de verdachte enig begunstigde werd. De door verdachte gestelde bedoeling van de verzekering, het financieel kunnen verzorgen van de kinderen van het slachtoffer, blijkt in het geheel niet uit de hiervoor beschreven (voorgestelde aanpassingen van deze) verzekering. En evenmin uit andere handelingen van verdachte en/of zijn huisgenoot voorafgaand aan én na het overlijden van het slachtoffer.”

en

“Op het leven van het slachtoffer waren twee levensverzekeringen van (rond de) 100.000 gulden afgesloten. Kort voor de dood van [slachtoffer] is door de verdachte een verzoek ingediend om hem enig begunstigde van een van deze levensverzekeringen te maken. De dood van het slachtoffer zou de verdachte veel geld opleveren. De verdachte is na de dood van het slachtoffer nog bezig geweest met het tot uitkering laten komen van de verzekering. De verdachte heeft zich laten leiden door zijn zucht naar geld, het enige voorstelbare motief voor de dood van het slachtoffer. Hiervoor werd het leven van een ander opgeofferd. Doodslag is één van de meest ernstige delicten die de Nederlandse strafwetgeving kent en het recht op leven behoort tot de meest fundamentele rechten die in onze rechtsorde dienen

te worden beschermd. Dat geldt eens te meer indien die doodslag rechtstreeks in verband staat tot een ander misdrijf, zoals hier de (poging tot) oplichting van de verzekeraars.”

Gekwalificeerde doodslag is hier aan de orde omdat de doodslag rechtstreeks verband houdt met (de poging tot) oplichting in verband met twee levensverzekeringen. Voor deze situatie – een ander misdrijf vormt de aanleiding voor de doodslag – is in art. 288 Sr een afzonderlijke en zwaardere strafbepaling opgenomen.²⁰

- rechtbank Midden-Nederland 28 februari 2019, [ECLI:NL:RBMNE:2019:840](#) en gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 2 april 2021, [ECLI:NL:GHARL:2021:3157](#)

Een laatste, hier te vermelden zaak betreft de veroordeling van een 37-jarige man tot een gevangenisstraf van 20 jaar voor de moord op zijn toenmalige vriendin in Suriname. De verdachte is ook veroordeeld voor poging tot oplichting van een verzekeringsmaatschappij, oplichting van een hypotheekverstrekker en valsheid in geschrifte.

De man was in juni 2015 op vakantie in Suriname met zijn 29-jarige vriendin uit Almere. In de avond van 25 juni zijn zij samen naar een afgelegen plek langs de Surinamerivier gegaan. Nog diezelfde nacht heeft de man de politie gemeld dat zijn vriendin in de rivier was gevallen. Volgens de man was zij onder invloed van alcoholische drank langs de rand van de rivier op een muurtje gaan liggen en in het water gevallen toen hij verderop stond te plassen. Haar lichaam is drie dagen later gevonden bij een houtzagerij langs de rivier. Was er sprake van een noodlottig ongeval of betreft het overlijden van de jonge vrouw een levensdelict?

De politie in Suriname heeft het onderzoek destijds gesloten, maar nadat de familie van het slachtoffer de Nederlandse politie had ingeschakeld is er alsnog een grootschalig onderzoek opgestart. Uit dat onderzoek blijkt onder andere dat kort voor de reis naar Suriname een levens- en uitvaartverzekering met een verzekerde waarde van € 300.000 is afgesloten op naam van het slachtoffer. Die polis is vervolgens gewijzigd, zodat de verdachte de begunstigde werd. Vastgesteld wordt dat de man voor de vakantie weet had van het naderende overlijden van zijn toenmalige vriendin. Hij is planmatig en berekend te werk gegaan om zijn voorgenomen plan, en wel om zijn vriendin om het leven te brengen, ten uitvoer te brengen. Bij de Surinamerivier heeft hij ervoor gezorgd dat zij in de stroming terecht is gekomen waardoor zij is overleden. Tijdens de gerechtelijke procedure heeft hij aantoonbaar gelogen, zo heeft hij in Suriname tegen de politie gezegd dat hij niet kan zwemmen en heeft hij verklaard nooit eerder op de bewuste plek te zijn geweest. Daarnaast heeft hij documenten vervalst om zijn onschuld te bewijzen en stroken zijn verklaringen niet met informatie uit het dossier. Op de dag dat het lichaam van de vrouw is aangespoeld, heeft de man Suriname verlaten.

Geoordeeld wordt dat de verdachte op koelbloedige wijze zijn toenmalige vriendin vermoord heeft en daarna geprobeerd heeft om het geld van de levensverzekering op te strijken. Zijn uitgevoerde plan en zijn egoïstische en opportunistische opstelling staan in

²⁰ Art. 288 Sr luidt als volgt: *“Doodslag gevolgd, vergezeld of voorafgegaan van een strafbaar feit en gepleegd met het oogmerk om de uitvoering van dat feit voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om, bij betrapting op heter daad, aan zichzelf of andere deelnemers aan dat feit hetzij straffeloosheid hetzij het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren, wordt gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de vijfde categorie.”*

schril contrast met de toekomstplannen die het slachtoffer samen met de verdachte voor zich zag. De moord heeft de nabestaanden van het slachtoffer onherstelbaar leed en verdriet toegebracht. Dat de verdachte ook slachtoffer van de dood van zijn vriendin zou zijn, wordt niet overtuigend gevonden. Niets wijst erop dat hij daadwerkelijk gerouwd heeft om haar dood en eenmaal weer in Nederland duurde het niet lang voordat hij opnieuw een relatie had.